

ANTE GLAVIČIĆ

**MJESTA POGIBIJE I POKAPANJA VOJNIKA I CIVILA
TIJEKOM DRUGOGA SVJETSKOG RATA I PORAČA NA
PODRUČJU STARIH OPĆINA VRATNIKA, KRASNA I
SVETOG JURJA (II. DIO)***

Ante Glavičić
V. Čopića 22
HR 53270 Senj

UDK:940.53/.54(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Ur: 2000-09-30

Autor u članku daje prikaz vojno-političkih prilika na području grada Senja u tijeku Drugoga svjetskog rata i poraća. Na temelju skromne arhivske građe i literature, a ponajviše sjećanja-izjava sudionika tih ratnih zbivanja, navodi oko šezdeset i pet mjesta na kojima su poginuli ili bili ubijeni te pokopani uglavnom vojnici oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske. Prema podacima na prostorima Vratnika, Krasna i planinskog dijela Svetog Jurja poginulo je više od 112 hrvatskih vojnika, uglavnom Ličana. Ukupni broj prema lokacijama iznosi 168 poginulih, ubijenih. Među ovima ubijenima nalaze se pripadnici partizanskih postrojbi i civili s ovoga terena. Većina navedenih stradala je u vrijeme od 7. do 15. travnja 1945. Među ubijenima je podosta onih koji su bili zarobljenici, ali je i nad njima izvršena egzekucija. Sve ovo nisu konačni podatci.

Izjutra 4. travnja 1945. jedinice IV. JA napale su dobro utvrđene i branjene položaje grada Gospića i okolnih utvrđenja.¹ Zbog nedostatka streljiva, oklopne tehnike i neusklađenosti plana obrane i povlačenja, sustava veza i zapovijedanja te silovitog napada partizanskih jedinica duž čitave linije fronte zapovjednici

* A. GLAVIČIĆ, 1999, 313-342 (I. dio)

¹ R. BUTOROVIĆ, 1975, 481-488; A. GIRON, 1979, 245-250; V. ČERNAJEV, 1979, 251-256; K. PRIBILOVIĆ, 1979, 257-273; J. ALEKSIĆ, 1966, 14-15; M. DOMAZET, 1-4, strojopis; P. MURGIĆ, 1994, br. 28, *Vila Velebita*; M. KOVAČEVIĆ, 1995, broj 29, *Vila Velebita*, R. ŠIMIĆ, 1995; M. KRANJIČEVIĆ, 1998, 159-164.

392. legionarske Plave divizije (general H. von Michel) te 11. ustaško-domobranske "ličke" pod zapovjedništvom pukovnika Josipa Aleksića² izdale su zapovijed za povlačenje: 1. u pravcu sjevera prema Perušiću, Ramljanima, Otočcu, Vratniku, i 2. u pravcu zapada prema Pazarištima, Kosinju, Krasnu, Oltarima, te spajanje vojske iznad Vratnika i produženje u pravcu Senja, Novog Vinodolskog i Sušaka.

5. travnja 1945. jedinice 19. i 26. dalmatinske divizije IV. JA zauzele su Otočac, 6. travnja Brinje i Prokike, 7. i 8. travnja Žutu Lokvu, Melnice, Krivi Put i Jablanac. Do kraja dana partizanske jedinice zaposjele su sve dominantne kote s kojih su u cijelosti kontrolirale cestu Senj – Novi. Na taj način partizanske jedinice uspješno su tukle svoga neprijatelja i time onemogućile njegovo izvlačenje, ali i svaki proboj mnogih motornih vozila i ratne opreme. Toga su dana Senj i okolna utvrđenja opkoljeni i prisiljeni na pasivan otpor i predaju. Nalazeći se u bezizlaznoj situaciji, zapovjednici njemačkih i hrvatskih postrojbi izdaju zapovijedi za povlačenje: 1. izvlačenje dubokim dragama od Sibinja i Kozice u pravcu sjevera prema Vrataruši i Sušnju, od Senja prema Klarićevcu i od Senjske Drage u pravcu Francikovca, Ošljeg polja, Šabovca, Šušnja i Krmpota prema Novom; 2. izvlačenje od Svetog Jurja, Oltara preko Hrmotina i Turinskog Krča preko Senjskog bila prema Melnicama, Brinju i dalje prema Jezeranama, Ogulinu, Karlovcu. U toj kritičnoj i bezizlaznoj situaciji vojnici pod zapovjedništvom pukovnika Delka Bogdanića³ i njegova zamjenika bojnika

² Josip Aleksić rodio se 12. siječnja 1902. u Ribniku kod Gospića, gdje završava pučku školu, a 5 razreda gimnazije u Gospiću. U Karlovcu pohađa i završava vojnu akademiju. Časnik je u vojsci kraljevine SHS, na dužnosti inženjera opkopara. Uspostavom NDH 1941. časnik je u oružanim snagama u činu pukovnika Hrvatskoga domobranstva. Od 20. II. do 20. IV. 1945. posljednji je zapovjednik obrane grada Gospića i šireg zaleđa. U tom vremenu uspješno je izvršio reorganizaciju hrvatskih vojnih postrojbi u 11. domobransko-ustaško diviziju. Pred konac rata unaprijeđen je u čin generala, kako mi je usmeno priopćio. Od 6. travnja 1945. Aleksić zapovijeda obranom i povlačenjem hrvatske vojske prema Otočcu i Senju sve do 10. travnja, kada se kod Oltara njegova 11. divizija razdijelila. Jedni su se vojnici vratili u Liku, drugi kroz krvave borbe probijali Senjskom Dragom u pravcu Francikovca, Krmpota, Novog do Sušaka, a treći pod njegovim zapovjedništvom prelaze Senjsko bilo, planinu Škamnicu, Kapelu, i sretno dolaze u Karlovac. Nakon 7. svibnja 1945. pridružuje se jedinicama hrvatske vojske u povlačenju prema Sloveniji i Austriji. Odlazi u emigraciju, prvo u Italiju, a zatim u Francusku. Više o njegovu životu i vojnim aktivnostima i razmišljanjima vidi u *Vili Velebita*, broj 58, str. 14 i 15, 20. XII. 1996. (Intervju Ane Tomljenović). Nedavno je promaknut u čin pričuvnog časnika u činu bojnika HV. Kako kaže, to mu je promaknuće najmilije i najdraže priznanje u borbi za slobodu domovine Hrvatske.

³ Visoki hrvatski časnik i iznimno hrabar vojnik, Delko (Delimir) Ilije Bogdanić rodio se u selu Lešću nedaleko od Otočca 27. kolovoza 1910. Nakon pučke škole, koju završava u rodnome Lešću, nižu gimnaziju polazi s bratom Franjom u Senju, gdje boravi kao pitomac čuvenog

Slavka Hajdinovića⁴ odlučili su vratiti se u Liku i nastaviti borbu u zaklonu šuma i gudura Sjevernog i Srednjeg Velebita.

Znatan broj hrvatskih i njemačkih vojnika nije se uspio probiti i izvući iz okruženja. Dio je poginuo u teškim borbama koje su se vodile na položajima Rončević Dolca, Senjske Drage, Ljubeške i Hrnotinske kose te Francikovca, Klarićevca, Vratuše i Krivoga Puta. Dio je zarobljenika ubijen.

U ovome prikazu najvećim je dijelom obrađeno područje bivših općina – danas mjesnih ureda Vratnika, Krasna i dijelova Svetoga Jurja. Na tom planinskom, tada izrazito krševitom i ogoljelom terenu vođene su u vremenu od 7. do 15. travnja krvave borbe. Prema mojoj (zbog nedovoljne financijske potpore nepotpunoj) evidenciji utvrđeno je najmanje 60 mjesta pogibije i mjesta pokopa hrvatskih i njemačkih vojnika, ali i pripadnika boraca jedinica NOV-a. Utvrđeno je da je uz poginule u borbi stradalo i dosta neprijateljskih vojnika, pa i civila koji su se dragovoljno predali ili su bili zarobljeni u posljednjim danima rata. Među stradale uključujemo i domaće osobe, muškarce i žene, koji su evidentirani kao žrtve četničkog terora od 1941. do sredine 1945.⁵ Svi su oni bili izloženi mučenju prije nego su ubijeni. Pitanje velikog broja civilnih i vojnih osoba koje su stradale izvan spomenutog područja u tijeku rata i poraća, kompleksnije će obraditi druge znanstvene institucije i znanstvenici.

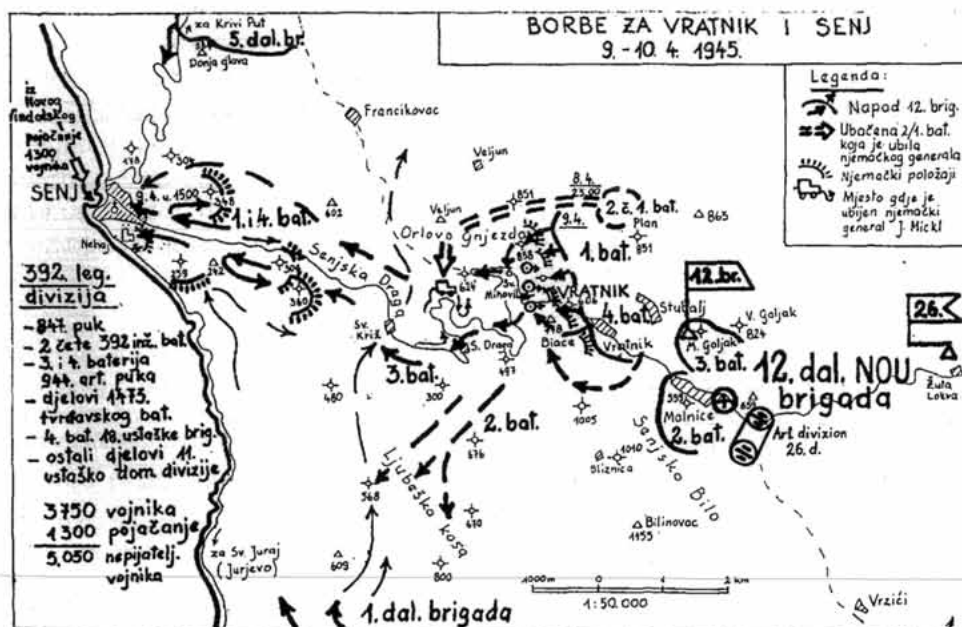
duhovno-prosvjetnog zavoda Ožegovićanuma. Između dva svjetska rata Delko je aktivan kao poduzetnik, ali i politički radnik nacionalno opredijeljen, poznat kao sudionik Velebitskog ustanka 1932. Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. Delko organizira u Otočcu dobrovoljačku postrojbu ustaša. Svojim junaštvom i otvorenosću te zapovjednim sposobnostima uskoro postaje primjerom hrabra i sposobna zapovjednika ustaško-domobranskih postrojbi u Lici. Posebno se ističe u obrani Gospića i bliže čuvane okolice. Izjutra 6. travnja 1945. jedinice hrvatske vojske pred silovitim naletom partizanske vojske IV. JA povlače se prema Senju i Novome. Nalazeći se u teškoj situaciji, u dogovoru sa zapovjednikom divizije J. Aleksićem, Delko se sa svojim odanim časnicima i vojnicima 4. zdruga vraća u rodni zavičaj, u zelene šume sjevernog i srednjeg Velebita, gdje neko vrijeme, razdijeljeni u manje grupe, nastavljaju borbu. Na domak zime zemunicu u kojoj se Delko sklonio izdajom su otkrili i opkolili pripadnici Ozne i Knoja. 30. studenog 1945., videći da mu nema spasa, a da ne padne u ruke neprijatelja, Delko se ubija bombom. Njegovo tajno sklonište nalazilo se pod jednim stogom sijena u Gornjem Kosinju i za njega su znali samo njemu odani domaćini čije časno ime nismo saznali. U ovoj prigodi za saznanje o zemunici i tragičnoj sudbini Delka Bogdanića zahvaljujem Kosinjaninu Paji Šporčiću.

⁴ Slavko Hajdinović, sposoban hrvatski vojnik u činu bojnika hrvatske vojske, zajedno s Delkom Bogdanićem i većinom vojnika 4. ustaškog zdruga II. ličke divizije vratio se od Oltara u šume Velebita, gdje nastavlja borbu s partizanima. Pretežno se zadržavao na primorskim obroncima Velebita, odakle je jedne tamne noći tajnom vezom s više odanih suboraca preplatio Podgorski kanal i prošao u Italiju.

⁵ M. SOBOLEVSKI, 1992, 109-115.

Kako je područje Vratnika, Krasna i Svetog Jurja bilo podesno za obranu Senja i sigurnost obrane Hrvatskog primorja, tu su od 1941. do 10. travnja 1945. bila izgrađena mnoga talijansko-njemačka utvrđenja i organiziran sustav obrane. Iz ratnih izvješća jedinica IV. JA i kasnije objavljene građe proizlazi da je broj poginulih – ubijenih neprijateljskih vojnika i drugih osoba tijekom travnja 1945. veoma velik, odnosno da je preuveličavan zbog promidžbenih i političkih razloga koji su odgovarali pobjedničkoj vojsci i komandi te novoustrojenoj narodnoj vlasti. Čini mi se da je broj poginulih daleko manji jer i za takvo tumačenje postoje razlozi i dokazi.

Prikupljajući potrebne podatke, došao sam do zaključka da je broj svih poginulih hrvatskih i njemačkih vojnika i civila⁶ u povlačenju zadnjih dana rata



Sl. 1. Taktička karta komande 26. dalmatinske divizije IV. armije: pravci napada i proboja položaja obrane njemačko-hrvatske vojske između 8. i 10. travnja 1945.

⁶ Na senjskom dijelu Sjevernog Velebita i južnim obroncima Velike Kapele prema mojoj nepotpunoj procjeni poginulo je u vremenu od 8. do 15. travnja 1945. oko 135 hrvatskih vojnika, uglavnom pripadnika 11. ličke ustaško-domobranske divizije, te manji broj civila koji su se našli u koloni, povlačeći se i probijajući iz okruženja. Broj žrtava s ovoga područja daleko je veći jer na žalost još uvijek nisu izvršena sustavna istraživanja o ukupnom broju poginulih pripadnika i simpatizera NOV-a, te pripadnika postrojbi NDH i civilnih žrtava rata.

veoma dobro poznat domaćem pučanstvu, mještanima pojedinih sela koji su na čitavom području nakon 9. travnja 1945. po nalogu vojnih i civilnih vlasti skupljali sve poginule te ih na mjestu gdje su ih našli ili na određenim lokacijama pokapali, pa ih tako i navodimo u ovome izvješću. Znamo da je na tom ratnom području bilo još ranjenih i poginulih koji nisu pronađeni, a koji su život tragično završavali u šikarama i škrapama i drugim skrovitim mjestima. Isto tako ne isključuje se mogućnost da su neke osobe s jedne ili druge strane završavale u jamama i ponorima, što bi trebalo provjeravati uz pomoć speleologa i prema svjedočanstvima usmene predaje.

I. Vratnik, Melnice, Crni Kal

1. Grobovi na prijevoju Vratnik. Nakon okupacije Dalmacije i Hrvatskog primorja talijanski je okupator radi osiguranja prometnica, ali i iz straha, čitav prijevoj Vratnika utvrdio bunkerima i ogradio žicom. Kapitulacijom Italije 8. rujna 1943., također zbog sigurnosti prometa, zauzele su ga i čuvale partizanske jedinice sve do 20. siječnja, kada su čitavo Hrvatsko primorje i veći dio Like zaposjele jake njemačko-hrvatske jedinice 392. legionarske Plave divizije. Pri prodoru jedinica 26. dalmatinske divizije IV. JA u travnju 1945. u pravcu Krivoga Puta, Francikovca i Senja djelovala je artiljerija 26. divizije JA iz pravca Melnica, koja je svojom udarnom moći tukla neprijateljske položaje na Vratniku. Tom prilikom u posadi obrane bilo je dosta poginulih i ranjenih. Kad je prestala borba, u obližnji rov-iskop u cesti pod zapadnim bunkerom pokopano je oko devet legionara. Pri rekonstrukciji ceste 1992. ti su grobovi prekriveni asfaltnim slojem. U ovim borbama na Vratniku kao da je bilo još poginulih, koji su pokopani u stari austrougarski rov, tzv. dekung iskopan oko 1916. pod današnjim motelom.

2. Aljugina livada pod Vratnikom. Idući starom cestom od prijevoja Vratnika prema crkvi istoimena sela, s desne strane jaruge nalaze se livadice i ostatci starih nastambi. To je zemlja obitelji Frane Nekića zv. Aljuga. Tu su mještani Vratnika nakon 10. travnja 1945. pronašli i pokopali jednoga neznanog hrvatskog vojnika, možda ustašu, koji je na tome mjestu ubijen. Na grobu nema nikakvih oznaka.

3. Prosina nad Vratnikom. Pri "čišćenju" terena Vratnika više Nekića od zaostalih neprijatelja, partizanske straže zarobile su jednoga ustašu koji je po pričanju bio rodom odnekud od Mrkoplja. Zbog istrage uhićeni je bio zatvoren

u podrum stare škole na Vratniku, odakle je krišom pobjegao u obližnje Bilo, ali uskoro je ponovno uhvaćen i zatim prijekim sudom ubijen na Prosini (glavica južno od motela Vratnik). Mještani su ubijena hrvatskog vojnika negdje oko 13. travnja 1945. dostojno pokopali.

4. *Smrt pastirice u Melnicama.* Negdje u proljeće 1943. u blizini stare pilane Ratković u Melnicama napasala je stoku djevojka Marija Biondić Ladislavova. U to vrijeme došlo je do puškaranja između Talijana i partizana, u kojem su, izgleda nehotice, Talijani ubili Mariju. Pokopana je na mjesnom groblju na Vratniku.

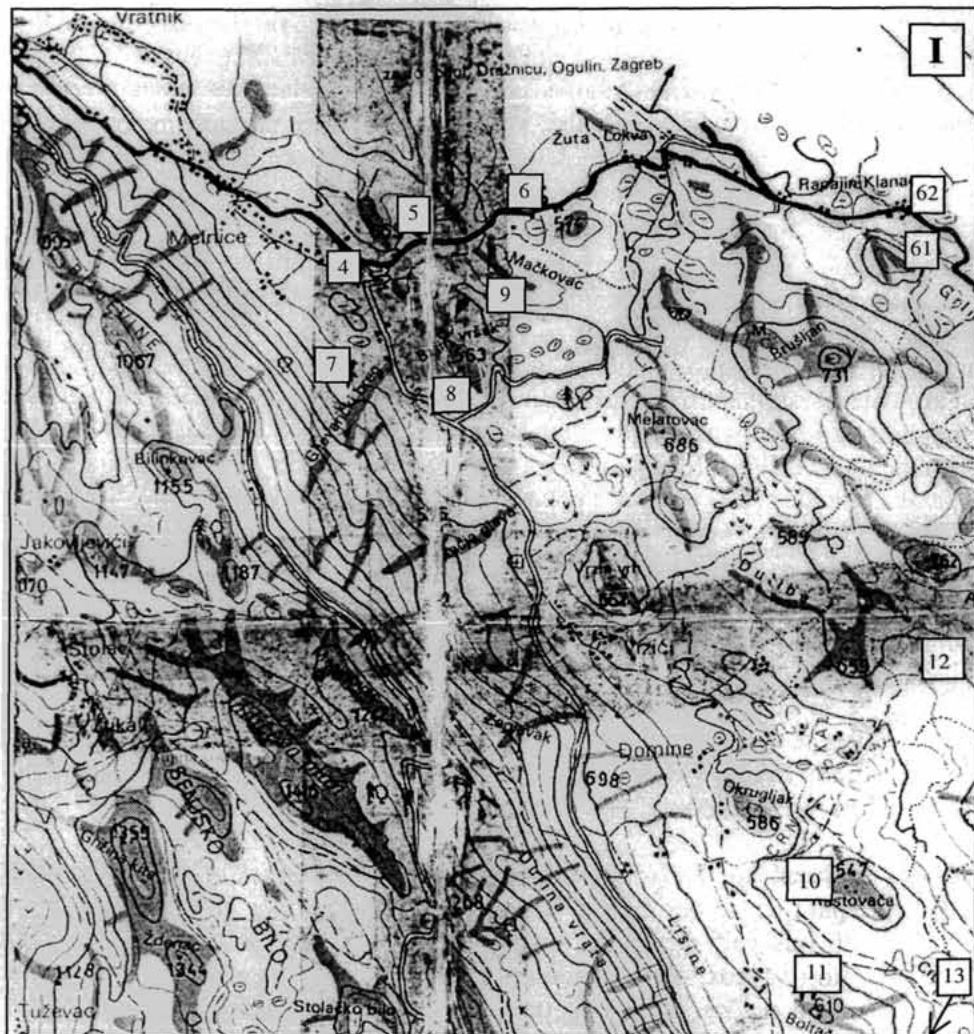
5. *Grob na Lišćevici pod Malim Goljakom.* Idući cestom od Doma na Vratniku prema Žutoj Lokvi, odmah iza prvih kuća nalazi se mala udolina, zv. Lišćevica. Tu su nakon 10. travnja 1945. mještani u grmečku pronašli ranjenoga hrvatskoga vojnika, navodno rodom od Sinca. U tome je vremenu naišla partizanska ophodnja, koja je pronašla ranjenoga te ga na mjestu ubila. Tu su mještani pokopali ubijenoga, kojemu na grobu nema oznaka.

6. *Pleče pod Malim Goljakom.* Idući cestom od Doma na Vratniku prema Žutoj Lokvi, iza kuća Katalinić-Sertić na mjestu zvanom Pleče za vrijeme kapitulacije Italije (od 8. do 12. IX. 1943.) u vrijeme razoružanja talijanske posade poginula su dva talijanska vojnika.

Malo dalje cestom se dolazi do mostića koji presijeca udolinu, a to je mjesto veoma pogodno za zasjede koje su postavljali lički partizani. Tu je u više navrata u borbama poginulo više talijanskih vojnika, koje je njihova komanda redovito kupila i odvozila kući u Italiju.

7. *Zorići pod Senjskim bilom.* U zaselku Melnice pod Senjskim bilom kod kuća zaselka Biondića zv. Zorići, nalazi se grob jednoga njemačkog vojnika koji je u vrijeme borbi oko 9. travnja 1945. na tome mjestu poginuo. Na istome mjestu mještani su pokopali ubijenoga, kojemu na grobu nema oznaka.

8. *Pušinova jamurina.* Idući iz Melnica prema Crnom Kalu, dolazi se do raskrižja; s desne strane stoje gotovo napuštene barake bivšega gradilišta HE Senj. Malo prije raskrižja s lijeve strane uz cestu je manja vrtača, a u stvari bezdan koji je gotovo zatrpan materijalom iskopanim iz tunela HE Senj. Jama je poznatija pod imenom Pušinova jamurina. Negdje sredinom listopada 1945. iz Senja preko Vratnika i Melnica vraćali su se kući u Kompolje otac Ilija Cvijanović (Kličko) i kćerka Milka. Njih su na mjestu Jamurine presreli i opljačkali četnici te gotovo žive bacili u bezdan – Pušinovu jamurinu.



Sl. 2. Položaji grobova br. 4-13 i 61-62, područje Melnica, Crnoga Kala i Vratnika

9. *Jama pod Mačjom glavicom.* U blizini baraka nalazi se još jedna jama-bezdan u koju su u travnju 1945. navodno pripadnici Ozne (policije) bacili domaćega čovjeka Franju Biondića Ivanova Koricu iz Crnoga Kala, bivšeg domobrana. Priča se da je taj izmučeni čovjek još dugo vremena iz jame zazivao u pomoć, ali mu se nitko nije smio približiti.

10. *Četnički zločin u šumi Rastovači.* Sjeveroistočno od Crnoga Kala u šumi pod glavicom Rastovačom pasla je stoka Nikole Katalinića Jurina Nikolaša. Nju je Nikola kanio goniti na Vratnik, ali su ga početkom svibnja 1943. uhvatili četnici, koji su mu oteli blago, a njega ubili. Drugi dan mještani su pronašli mrtva Nikolu, kojega su prenijeli kući i zatim pokopali na mjesnom groblju na Vratniku.

11. *Zločin na glavici Voltači.* Nakon rata u jesen 1945. Milan Katalinić Božin Kipina skrivao se oko kuće kao bivši ustaša, ali se odlučio prijaviti vlastima – komandi u Melnicama. Odmah je uhapšen i sproveden u Gospić, gdje je zatvoren i saslušan. Ubrzo ga je vojni sud osudio na smrt. Sa stratišta u okolici Gospića uspio je pobjeći egzekutorima i doći kući u Crni Kal, gdje se neko vrijeme skrivao. Za njim je tragala policija, koja je saznala za njegovo sklonište pa je ponovno uhapšen, odveden podalje kuće do glavice Voltače, gdje je ubijen i ostavljen. Mještani su ga pokopali na mjestu smrti. Kasnije ga je njegova obitelj uspjela iskopati i pokopati u obiteljski grob na groblju u Vratniku.

12. *Četnički zločin u šumi Grabaru.* Sredinom 1941. četnici su zemljoradniku Josi Rončeviću Grginom Poliću oteli blago i odveli ga u obližnji Brlog zbog trgovine s Talijanima koje su kao saveznike na ovaj način opskrbljivali živežnim namirnicama. Rončeviću, koji je bio hrabar čovjek, teško je to palo na srce te se odvažio otići u Brlog do Talijana, koji su mu vratili ukradeno blago. Zbog te njegove drskosti četnici su ga sačekali u šumi Grabaru, koja se nalazi između Brloga i Crnoga Kala, gdje su ga nakon zvjerskog mučenja ubili i ostavili na mjestu zločina.

13. *Stradanje Talijana na Jovinoj lokvi pod Senjskim bilom.* Krajem 1942. Talijani su se ohrabрили i otišli u prikupljanje drva za zimu kojim su namjeravali opskrbiti posade u Senju i Primorju. Za tu sječú drva saznali su partizani, koji su tada, dobro vojno i politički organizirani, nanosili Talijanima ozbiljne gubitke. Oni su kolonu natovarenih kamiona sačekali i napali kod Jovine lokve južno od Crnoga Kala. Tom je prilikom više Talijana poginulo. Svoje su mrtve Talijani skupili i posebnim prijevozima odvezli na groblja u Italiju.

II. Senjska Draga – Bilo

14. *Grob u pećini Orlovcu.* Sa sjeverozapadne strane prijevoja Vratnik nalazi se stjenovita kota Veliki Veljun (888 m n. v.), a malo niže sa zapadne strane stijene kukovi među kojima su neke polupećine u kojima su se nekada skrivali

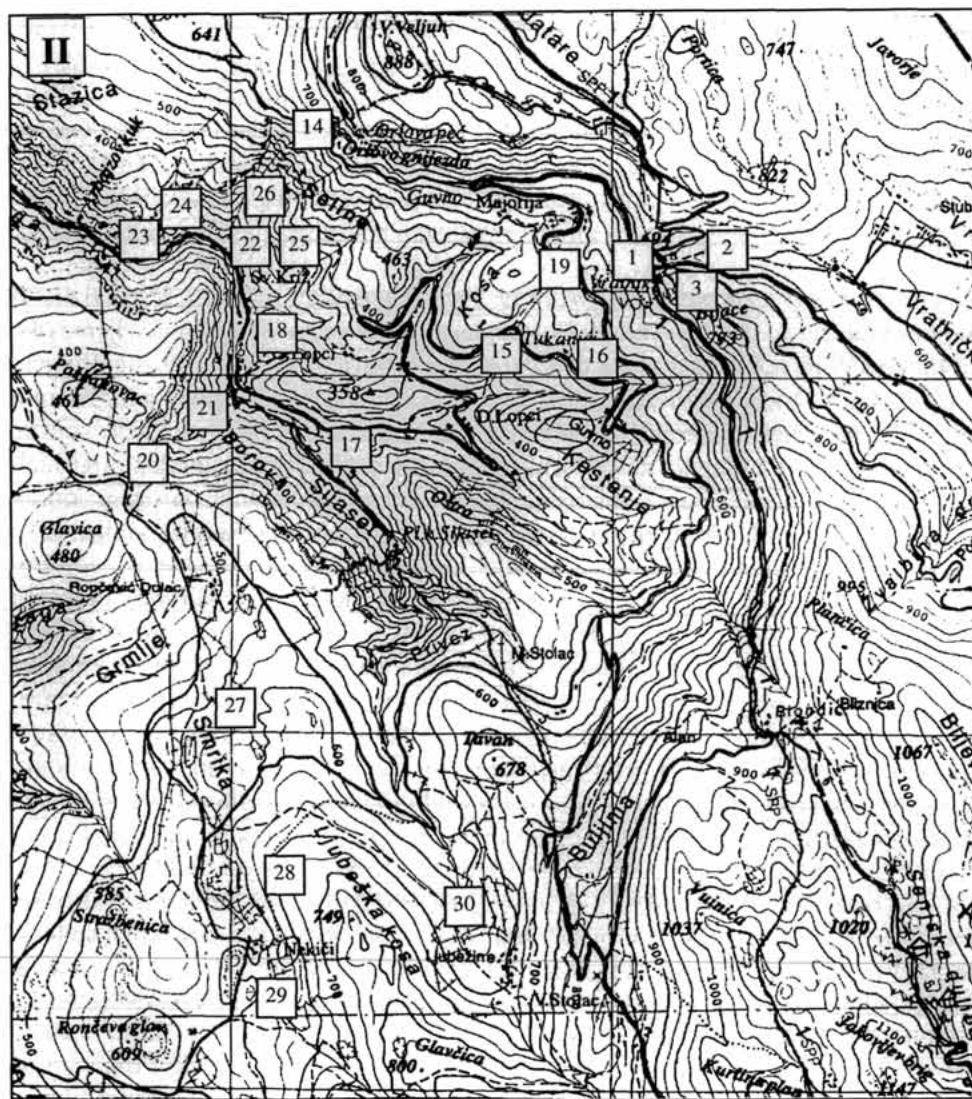
progonjeni uskoci i hajduci. Ta su mjesta poznata i kao Orlovo gnijezdo. U jednom takvom zaklonu oko 1970. neki je lovac slučajno pronašao kostur hrvatskog vojnika, kako se to moglo ustanoviti po sačuvanim ostacima odjeće i oružju koje je stajalo uz njega. Pretpostavlja se da je vojnik u probouju preko Draga i uz Orlovo gnijezdo teško ranjen i da se zbog situacije zavukao među stijene, gdje je umro. Možda se sam ubio ne mogavši zatomiti boli i preboljeti tragičnu sudbinu. Ostatci neznana ratnika, vjerojatno Ličanina, ostali su na istome mjestu nepokopani.

15. Grob na cesti niže Tukanića. Pri artiljerijskom napadu 26. divizije iz rajona Melnica na utvrđene njemačko-hrvatske položaje na Vratniku u vrijeme oko 9. travnja 1945. teško su ranjena dva vojnika iz sastava 392. Plave divizije. Ranjeni su izvučeni iz borbe i doneseni ispod zaselka Tukanići, gdje su ostavljeni. Na njih su naišli partizani, od kojih se izdvojila jedna partizanka zvana Pikača, koja je ranjene ustrijelila i ostavila na staroj cesti. Ubijene su mještani drugi dan pregledali i iz iskaznica saznali da je jedan bio Hrvat rodом od Bjeljine, a drugi Kozak negdje s Kavkaza. Grob uz rub stare ceste i danas je još bez kršćanskog obilježja.

16. Grob na Perdasovoj njivi. Između zaselka Perdasi (obitelj Lopac) i Tukanići s gornje strane ceste nalazi se Dražica, livadica u vlasništvu (posjedu) obitelji Vlade Lopca. Na sredini Dražice nalazi se grob neznana bivšega talijanskog vojnika koji je bio u koloni zarobljenika što su ih partizani sproveli prema Lici. Taj Talijan vjerojatno je iznemogao pa je zaostao od kolone, a to je bilo dovoljno da ga ustrijeli nemilosrdna partizanka koja je pratila kolonu. Ubijenoga su mještani zakopali na mjestu ubojstva, gdje i danas bez obilježja počivaju njegovi tjelesni ostatci.

17. Grob do Krajačeve kuće. Idući iz zaselka Sveti Križ kojih stotinu metara od gostionice "Stric Luka" s desne strane ceste, nedaleko od posjeda Krajač, nalazi se grob hrvatskog vojnika koji je tu pokopan nakon 9. travnja 1945. Naime, iz Senja se prema Lici kretala kolona zarobljenika (njemački i hrvatski vojnici) uz primjerenu pratnju i u poštivanju kretanja kolone. Pretpostavlja se da je neznani vojnik bio ranjen i iscrpljen te nije mogao dalje s kolonom. Svi takvi redovito su ubijani na mjestu pa tako i ovaj vojnik, čiji ostatci i danas leže pod cestom u šikari.

18. Grob kod stare crkve sv. Nediljice. U Senjskoj Dragi sjeverno od zaselka Krmpotići, a ukraj stare ceste (puta) nalaze se ostatci srednjovjekovne crkve sv. Nediljice. Prema kazivanju mještana izvan ograde stare crkve do puta pokopan je nakon 9. travnja 1945. na mjestu svoje pogibije pripadnik neke postrojbe hrvatske vojske. Grob mu nije označen kršćanskim simbolom.



Sl. 3. Položaji grobova br. 1-3 i 14-30, područje Senjske Drage, Stolca i Vratnika

19. *Grobovi u Senjskoj Dragi pod Majorijom.* U Senjskoj Dragi pod Majorijom uz propust na rubu ceste, u njivi Butoraca, kažu da su pokopana dva njemačka vojnika koja su tu podlegla ranama negdje oko 9. travnja 1945., a

poviše zemlje Butoraca uz stari austrougarski "šanac" pokopan je još jedan njemački vojnik koji je tu poginuo. Grobovi nisu označeni vanjskim biljgom.

20. *Grob na Borovi uz put.* Prema kazivanju Bože Nekića Milina od zaselka Rončević Docca kojih 300 m starim putem prema Trbušnjaku dolazi se do raskrižja gdje se prema istoku odvaja staza koja silazi obroncima Paškvanovca (kota 461 m), te Branjevinom do gostionice "Stric Luka" u Senjskoj Dragi. Negdje na sredini puta pod kotom Paškvanovca uz stazu se nalazi mjesto gdje su pokopana dva hrvatska vojnika-domobrana koja su poginula na tome mjestu pri proboju prema Dragi i Orlovcu oko 8./9. travnja 1945. Grob nije označen.

21. *Grob u Borovi uz planinsku stazu.* Negdje nakon 10. travnja 1945. jednoga popodneva cestom od Senja dva partizanska vojnika i jedan domaći vodili su navodno za Gospić šestoricu hrvatskih vojnika vezanih žicom za ruke. Jednoga među njima Dragari su prepoznali jer je noć ranije ranjen u "njihovoj kući prenočija". Drugi dan dragovoljno je otišao u Senj prijaviti se vojnim vlastima. Uskoro je mala kolona kod gostionice "Stric Luka" skrenula stazom preko livada do obližnjeg šumarka branjevine Borove. Tu je do kamene ograde zastala, zatim se čula paljba iz oružja. Uznike je prijeki sud vojne komande osudio na smrt, ubijeni su i ostavljeni u šikari. Nakon toga mještanima je bilo naredeno da ubijene pokopaju. Do staze koja vodi u Rončević Dolac, iskopane su dvije rake jedna do druge. Prije pokopa mrtvi su pregledani i kod njih su pronađeni "neki papiri". Zaključeno je da su dvojica bili rodom od Gospića i da su se zvali Mate i Jure Frković.⁷ Njih su zasebno pokopali, dok su ostalu četvoricu, uredno položene, pokopali u većem grobu. Može se zaključiti da su ubijeni bili mladi ljudi, mobilizirani zadnje godine rata i da pobjednik nije imao razloga za smrtnu osudu. Vjerujemo da su bili pripadnici 11. ustaško-domobranske ličke divizije. O ubijenima se nije smjelo pričati do 1990., ali je istina ipak izašla na svjetlo dana. Predaja je sačuvala uspomenu na nevine žrtve i tragične sudbine mladih hrvatskih vojnika.

⁷ Ranko Šimić u *Gospićkom spomen-zborniku* na strani 104. među poginulima iz Podoštre pod brojem 11. navodi: Frković Jure Josin, 19. g. zemljoradnik, hrvatski vojnik, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.; i br. 12. Frković Mate Milin (Mileškov) 18 g. zemljoradnik, hrvatski vojnik, ubili ga partizani u Sloveniji 1945. Možda je Mate doista ubijen u Sloveniji, ali prema svjedočenju mještana iz Senjske Drage, koji su pokopali ubijene u Borovi, oni su pronašli kod strijeljanih dokumente i spominju da su pokopali Juru Frkovića i Matu Frkovića, rodom negdje iz Like. U jednoga su pronašli sliku maloga djeteta.

22. *Grob kod Matešić-mosta.* Zapadno od zaselka Matešići i niže novog mosta vide se ostatci staroga mosta koji je prelazio korito povremene bujice senjski Potok. Za vrijeme povlačenja njemačko-hrvatske vojske oko 9./10. travnja 1945. most je miniran. Od eksplozije jedan je miner (Nijemac ili hrvatski legionar) poginuo. U blizini mosta bliže ograda-zemlje Vučjak poginula su još dva hrvatska vojnika. Svu su trojicu mještani pokopali u jamu pokraj ceste bliže Potoka. Kada je došlo do rekonstrukcije ceste (oko 1989.), grob je došao ispod asfalta nove ceste. Tu i danas bez oznaka leže neznani vojnici.

23. *Babin put niže Matešića.* Idući starom cestom od zaselka Matešića prema Senju uz korito Potoka ponad drugog zavoja nalazi se grob neznana vojnika. Prema jednoj priči vojnik je bio ranjen oko 8./9. travnja 1945. i preko noći sklonio se kod Matešića. Drugi je dan ranjen krenuo u Senj predati se vojnim vlastima. Vjerojatno je na putu iznemogao i podlegao ranama. Na mjestu njegove smrti mještani su iskopali jamu u koju je položen i zatrpan zemljom. Grob toga neznanog vojnika nije nikada označen.

24. *Drinova zapadno od Matešića.* S desne strane stare Knežićeve ceste, a zapadno od zaselka Matešići, uzdiže se nekoliko istaknutih kukova, greda. Pozadi Ivanova kuka na mjestu Drinova nalazi se grob dvojice hrvatskih vojnika koji su tu poginuli najvjerojatnije oko 9. travnja 1945. pri proboju preko Vučjaka na Francikovac. Njihov grob nije označen.

U predjelu njiva i livada Vučjaka, a malo niže starih mirila (počivala žitelja Francikovca-Veljuna) na Pištetku kažu da je među stijinama grob nekoga hrvatskog vojnika za kojega misle da je bio ranjen pa se sklonio među stijene i tu preminuo oko 9. travnja 1945. Grob nije označen.

25. *Grob pod Orlovcem.* Na sredini staze "Babina puta" između stare Knežićeve ceste i stanova Selina malo prema sjeveru pod Kukom se nalazi grob hrvatskog vojnika koji je tu bio ranjen te se se zavukao među stijene, gdje je podlegao boli i umro negdje u vrijeme oko 9. travnja 1945. Njegov grob nije obilježen.

26. *Grob kraj Selina, stanovi.* Od zaselka Matešići pa pored ograda zemlje Vučjaka prema sjeveru pozadi kuka nalaze se stari ljetni napušteni stanovi zvani Seline. Pozadi zidina napuštenih kuća koje su pripadale obitelji Josipa Šojata, a malo desno uz puteljak, govore da se nalazi grob neznanoga hrvatskog vojnika koji je tu poginuo u borbi-proboju prema Francikovcu oko 8./9. travnja 1945. Grob nije označen.

27. *Grobnica na Žgelinki*. S istočne strane Rončević Doca i lijevo od nove protupožarne ceste koja vodi u zaselak Smiljaniće-Hrnotine, na vrhu ograde Žgelinke (zemlja Ivana St. Rončevića) pod suhozidom se nalazi grob devetorice hrvatskih vojnika, pripadnika 11. ličke divizije. Za vrijeme povlačenja dijelovi divizije bili su raspoređeni i utvrđeni po okolnim visovima Ljubeške kose, gdje su odolijevali nadmoćnijem neprijatelju. Tijekom izvlačenja jedinica iz okruženja, pri silovitom napadu artiljerije 26. dalmatinske divizije (IV. armije) oko 8./9. travnja 1945. mnogi su vojnici bili ranjeni ili su poginuli. Nakon tog datuma nova narodna vlast naredila je domaćim ljudima da po okolnim visovima skupljaju poginule s jedne i druge strane. Partizanski borci odvezeni su na mjesno groblje u Sv. Juraj, gdje su pokopani uz primjerene počasti. Oni drugi pokopani su u već ranije iskopanu jamu (stupica za vuka) jedan do drugoga. Iz razumljivih razloga njihov zajednički grob nije nikada obilježen niti je na njemu zapaljena svijeća zadušnica.

28. *Branjevina sjeverno od Smiljanića*. Prema kazivanju mještana zaselka Nekići (Smiljanići) sa sjeverne strane sela na obroncima vrha Ljubeška kosa (kota 749) u mladoj borovoj šumi nalazi se grob jednoga ustaše. Taj hrvatski vojnik bio je teško ranjen u grudi i nije mu bilo pomoći pa je uskoro, oko 9. travnja 1945., umro. Na mjestu smrti je i pokopan. Prema kazivanju mještana nazivao se Josip Nuglić⁸ i bio je odnekud iz Dalmacije ili vjerojatnije iz Like.

29. *Grob u kršu južno od Smiljanića*. Idući novom cestom kojih stotinu metara od Smiljanića prema Hrnotinama, s desne strane u kršu nalazi se grob nekoga hrvatskog vojnika, kažu mještani, nekog Aćimovića rodom od Gospića. On je bio ranjen i, videći da mu nema spasa, zavukao se među kamenje pokraj puta, gdje je umro. Mještani su ga tu pokopali i kasnije nad grobom u kamen uklesali križ. Danas je na tome mjestu izrasla šikara koja pokriva njegov grob.

30. *Grob na Bečuši kod Ljubežina*. Sjeverozapadno od sela Ljubežina na kraju kamene ograde i na mjestu zvanom Bečuša uz novi protupožarni put nalazi se grob hrvatskog vojnika, kažu mještani, nekog Marka Šebalja rodom od Krišpolja. Marko se noću pokušao prebaciti preko kose i Bila prema

⁸ R. ŠIMIĆ, 1995, 68, navodi pod Brušane, broj 32: Naglić Josip Blažov (Joja), 17. g., zemljoradnik, hrvatski vojnik, poginuo u borbi s partizanima u Senjskoj Dragi 1945. Mještani iz zaselka Smiljanići-Hrnotine navode da su oni pronašli dokaze i da se poginuli nazivao Nuglić. I ta pučka predaja čini se istinitom, što bi se moglo provjeriti dodatnim istraživanjima.

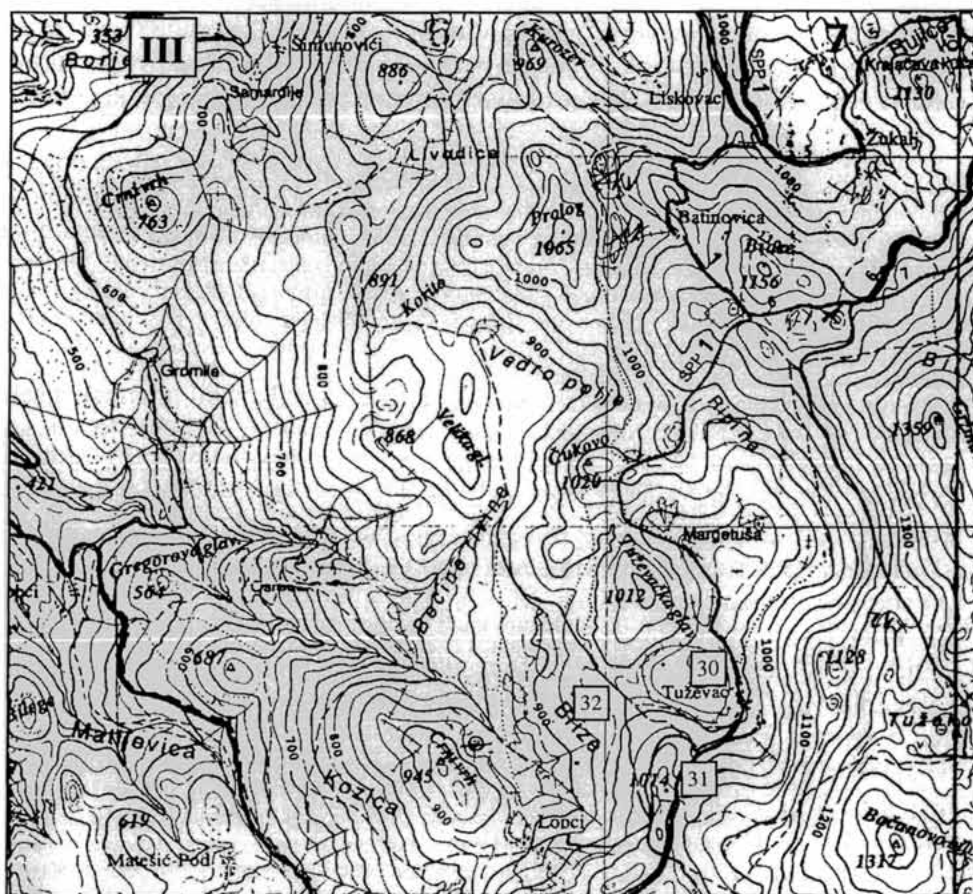
Melnicama, ali je na tome mjestu naišao na partizansku zasjedu, koja ga je ubila. Pokopan je na mjestu nesreće. Njegov grob, uz koji je uzrastao bor, pokriva šikara.

30a. *Žrtve talijanskog bombardiranja Tuževca.* Iz nepoznatih razloga – jer su to područje nadzirale talijanske postrojbe – 1943. njihovi ratni zrakoplovi bombardirali su planinski zaselak Tuževac na Senjskom bilu. Tom prilikom uz neke materijalne štete uz kuću su poginule dvije žene, i to Jela Vukelić Andrijina, rođena 1923., i Dragica Vukelić Jakovljeva, rođena 1923., u Tuževcu, župa Sveti Juraj. Tom prilikom ranjena je Kata Vukelić (sestra Jose Markovića).

31. *Grobnica na Hrnotinskoj kosi pod Tuževcem.* Između planinskih sela Liskovca i Tuževca, a poviše nove ceste između Velikih i Malih livadica s istočne strane ograde branjevine na Hrnotinskoj kosi 9. travnja 1945. došlo je do krvave bitke između ustaša, koji su se probijali od Hrnotina-Bukove drage prema Bilu-Melnicama, i partizanske ophodnje koja je tu naišla. Prema iskazima svjedoka tu je poginulo devet ustaša i devet partizana, pripadnika 12. brigade 26. dalmatinske divizije NOV-a. Poginuli partizani pokopani su na mjesnom groblju u Svetome Jurju, odakle su kasnije preneseni svaki u svoj rodni kraj, a "neprijatelje" su, prema zapovijedi nove vlasti, mještani su skupili i pokopali na vrh prijevoja. Mjesto pokopa ogradili su kamenjem prema starome običaju. Navodno su svi glavom – licem – okrenuti prema istoku, svojoj rodnoj Lici i izlazećem suncu. Na mjestu uzglavlja postavljen je veći kamen na koji je neki domaći kamenorezac uklesao gore mali križić, a dolje datum smrti "9. IV. 1945. P. P. U." i niže "SLAVA IM".

Uspomena navodi da je poginule uz pomoć domaćih ljudi na dostojan način pokopao Martin Samaržija zvan Pusta iz Hrnotina. Da njihove kosti ne bi planinom raznosile divlje zvijeri, on je otišao u partizansku vojnu komandu u Sveti Juraj i upitao nekog starješinu kako da se pokopaju *naši* i *vaši* poginuli vojnici? Taj neznani partizan odgovorio je ovome iz Hrnotina: "*Vaše* pokopajte kako znate, a *naše* dopeljite i pokopajte na groblju u Svetom Jurju." Mještani Hrnotina dostojno su izvršili zapovijed neznanog partizanskog časnika. Poginuli hrvatski vojnici i dandanas počivaju na Hrnotinskoj kosi.

32. *Grob na Brezama pod Tuževcem.* Od Oltara novoizgrađena protupožarna cesta vodi prema zaseocima Rakita – Tuževac. Niže sela između Crnog vrha (945 m n. v.) i Tuževačke glavice (1012 m n. v.) proteže se planinska udolina i ruševni ostatci starih stanova Brize. To su od starine zemlje stanovnika Lopaca



Sl. 4. Položaj grobova br. 31-32, područje Briza i Batinovice

i Razbojišta pod Oltarima. Neko vrijeme tu su se u stanu Ivana Lopca sklonili ustaše – Pere, sin Duje Miškulina⁹, i neki Dalmatinac Šimun, zvan Šaco. Za

⁹ Frane Miškulin Dujin rodio se 1. ožujka 1913. u planinskom zaselku Razbojištu podno Oltara poviše Svetog Jurja u siromašnoj, ali čistitoj seoskoj obitelji. (Knjiga rođenih, Župa Sv. Juraj, broj 23, g. 1913.) Frane je najstarije dijete Duje Miškulina i Marije Miškulin (rođene Rogić). Pučku školu Frane je završio na Oltarima oko 1924. Teško se živjelo od ono malo obradive i škrte podgorske zemlje i nešto stoke pa se moralo ići u svijet za zaradom. Godine 1934. Frane se oženio Marijom Vrban iz Volarica. Godine 1941. u vrijeme stvaranja Nezavisne Države Hrvatske iz strateških ali i gospodarskih razloga nastavlja se izgrađivati cesta od Svetog Jurja do Oltara prema Krasnu i Otočcu. Početkom 1942. zbog rata, raznih diverzija i nekorektn

njihov položaj putem svojih izvidnika saznali su Ozna i Knoj pa je čitavo područje opkoljeno. Došlo je do pucnjave. Kada je ponestalo streljiva, a da ne padnu u neprijateljeve ruke, Pere je aktivirao bombu od koje je i poginuo, a Šaco

politike fašističke Italije prestaje izgradnja ove za mladu državu Hrvatsku važne prometnice. Na dijelu dionice od Burnjaka do Razbojišta radila je grupa domaćih ljudi koje je predvodio Frane Miškulin. Zbog navedenih razloga grupa se radnika (Franina kumpanija) raspala, ali se većim dijelom prijavila u postrojbe domobrana i ustaša. Nakon kapitulacije fašističke Italije (9. rujna 1943.) ovo se senjsko područje nalazi pod vlasti NOV-a, do 20. siječnja 1944. kada cijeli prostor zauzimaju njemačke postrojbe. Nakon tog datuma Frane Miškulin osniva postrojbu (50-80 momaka) sastavljenu od domaćih ustaša i domobrana, koja je uspješno osiguravala promet i čuvala narod od četničkog nasilja i pljačke. Pod konac rata Franina se satnija povećala, ali se oko 10. travnja 1945. raspada, a grupe boraca prisiljene su na povlačenje prema Senjskom bilu i obroncima Sjevernog Velebita. Neki od boraca produžili su prema Novom Vinodolskom na zapad, ali je većina Franinih vojnika ostala u šumama i bespućima Velebita. U potjeru za "križarima" (tako su nazivani vojnici bivše NDH) krenule su dobro naoružane i organizirane specijalne jedinice Ozne i Knoja, predvođene nekim domaćim aktivistima. Život pojedinaca ili grupica koje su se skrivale oko kuća ili u obližnjim škrapama, bio je težak, očajan i nesiguran. Bili su izloženi gladi i studeni nadolazeće zime, ali i vjerojatnom zarobljavanju i progonu u kojemu nije bilo milosti. Na području Svetoga Jurja i Krasna najtraženiji kao "odmetnici" bili su Frane Miškulin i njegov brat Pere. Ozna i Knoj imali su organiziranu službu motrenja, kojoj su pomagali doušnici, pa su tako hvatali ili ubijali iz zasjeda neprijatelje novoga komunističkog sistema. Neki od progonjenih na nagovor svojih najbližih predavali su se "narodnoj vlasti" pa su uz garanciju nekog "druga" sačuvali glavu. Potjera za Franjom i bratom Perom nastavlja se čitavo ljeto i ranu jesen. Grubom "isljedničkom" postupku bili su izloženi svi članovi njihovih obitelji, pa i znanci. Da bi se presjekle sve veze rodaci onih u zbjehu, kojih je bilo podosta, osobito iz obitelji Miškulin, deportirani su na otok Rab u privremeni logor. Negdje oko 28. studenoga 1945., Ozna je uz pomoć simpatizera saznala za Franino sklonište na području zaselka Pandore kod Oltara. Utvrđeno je da se Frane skriva u štali nekog Fabe, svoga daljnjeg rodaka. Noću su selo i štala opkoljeni i postavljene zasjede, a pod prijetnjom sile njegovi znanci glasno su zvali Franu, što je bio znak da mu nema spasa. Došlo je do pucnjave u kojoj je Frane teško ranjen, uhićen i na volovskim kolima, za primjer živima, vezan lancima i pod pratnjom sproveden u Sveti Juraj, u mjesni zatvor. Tu je Frane tučen i mučen, te je od muka preminuo. Ubijenoga su ostavili izvan zida mjesnog groblja, gdje su ga njegovi najbliži pronašli i tajno pokopali u obiteljski grob Miškulina, gdje njegovi tjelesni ostatci i danas počivaju. U knjigu rođenih župe Sv. Juraj zapisano je da je Frane ubijen 1. XII. 1945. Oko tri dana kasnije, po predaji 2./3. prosinca 1945., u obližnjim Brezama, u dolini podno Batinovice, a sjeverno od Oltara, u jednome ljetnome stanu otkriveni su i opkoljeni Franin brat Pere i njegov drug, neki Šaco. Nakon kratke borbe i kada je braniteljima ponestalo streljiva, a da ne padnu u ruke Ozne, Pere je aktivirao bombu i poginuo. Tada je teško ranjen Šaco, koji je odveden u Sveti Juraj, gdje je podlegao ranama i mukama. Pero je ostavljen u stanu, odakle su ga njegovi najbliži prenijeli i pokopali na Brezama, na mjestu Šipovac, djedovini roda Duje Miškulina. Nakon tih uspješno izvedenih akcija uništenja "neprijatelja" obitelj Miškulin i neke druge obitelji vratile su se iz zatočeništva s Raba ili Paga kući u Razbojište, na prazna ognjišta i štale, jer je ona pobjednička strana sve odnijela. Usprkos nedaćama, obitelj Duje i Frane Miškulina nastavila je život pod planinom Senjskog bila.

je ranjen i odvučen u Sveti Juraj u zatvor na istražni postupak, gdje je drugoga dana od boli i mučenja umro. Za njegov se grob ne zna, možda je Šaco utopljen u moru kod otočića Lisca, kao još neki nedužni Svetojurci. Peru Miškulina njegovi su mještani pokopali na obližnjem Šipovcu, djedovini Miškulina.

33. *Stanje – livada Krivajuša*. Prema sjećanju mještana pod Senjskim bilom s desne je strane ceste između Oltara i Rakite mjesto gdje i danas stoje zidine – stari ljetni stanovi Podgoraca zvani Stanje. U blizini zidina je livada Krivajuša gdje su mještani oko 10. travnja 1945. pokopali dva hrvatska vojnika koji su tu poginuli u borbi s partizanima. Dugo je njihov grob održavao neki stari Nikola Turina. Sudeći prema podatcima u *Gospićkom spomen-zborniku*¹⁰ i predaji, možda su ovdje pokopana braća Starčevići rodom od Žitnika.

*III. Grobovi na području Oltara-Siće*¹¹

Sagledavajući ratne prilike, vojna izvješća i usmenu predaju, na području Oltara, pretežno planinskom terenu, od 8. do 9. travnja 1945. vodile su se borbe između nastupajućih partizanskih postrojbi Prve brigade 26. divizije NOV-a i jedinica IV. ustaško-domobranske bojne pod zapovjedništvom pukovnika Delka Bogdanića. Dominantni položaji Ključić-Sića (1166 m n. v.) na pravcu nadiranja prema Sv. Jurju i Senju bili su utvrđeni i nisu dopuštali daljnje partizansko napredovanje.¹² Budući da su ti položaji bili izloženi udaru partizanske artiljerije iz pravca Kutareva – Krasna, ali i zbog skoroga pada Vratnika, izvršeno je povlačenje ustaško-domobranskih postrojbi prema

¹⁰ R. ŠIMIĆ, 1995, 209 navodi pod Žitnik broj 11: Starčević Ivan Matin, 24 g., zemljoradnik, hrvatski vojnik, poginuo u borbi s partizanima na Oltarima kod Krasna 1945., i broj 113: Starčević Marko Matin, 23 g., zemljoradnik, hrvatski vojnik, poginuo u borbi s partizanima na Oltarima kod Krasna 1945. Navedeni podatci potvrđuju pučku predaju da su na ovome mjestu ("Stanje") zaista pokopana braća Starčevići iz V. Žitnika.

¹¹ Sića je naziv gorskog prijevoja ponad Oltara i zaselka Markovići na cesti prema Krasnu. Nad cestom s lijeve strane stoje od davnine tri oveća kamena nalik "bovanima" koja nas podsjećaju da se na ovim mjestima uz stari put običavalo počivati, odmarati. Naziv "Sića" najvjerojatnije potječe od posječene šume, koju su Podgorci-Bunjevci pretvarali u plodne oranice i livade. Danas je sve manje tih obradivih površina, šuma se širi, otima čovjeku ranije položaje.

¹² Prijevoj Sića iznad Oltara važan je komunikacijski prijelaz preko Velebita od mora prema unutrašnjosti. Jugoistočno od zaselka Markovići – Turinski Krč uzdiže se više visova: Knežev vrh (1242 m n. v.), Vršeljak (1191 m n. v.) i Ključev vrh (1166 m n. v.), koji dominiraju čitavim prostorom i gotovo jedinom prometnicom od Otočca i Krasna prema moru. Zato su ti položaji bili posebno utvrđeni i branjeni. Prema sjećanjima mještana Oltara - Turinskog Krča osobito je bio utvrđen Ključev vrh.

Hrnotinama – Žuklju, a odatle se povlače prema Senjskoj Dragi, Francikovcu, Novome, preko Senjskog bila, Melnica, Brinja prema Karlovcu i Pandorama, u prostore Zavižana, Štirovače. Na obje strane bilo je poginulih, a njihove grobove navodimo, prema kazivanju domaćih ljudi, rednim brojevima kako slijede:

34. Na vrhu brda (kota Ključić 1166 m n. v.) poginuo je jedan ustaški časnik, vjerojatno rodom iz Like. Grob nije označen.

35. S jugoistočne strane kote Ključić, kojih 100 m prema Krasanskoj dulibi navodi se da su poginula u vremenu 8./9. travnja 1945. tri partizanska vojnika. Jednoga je njegov brat poslije oslobođenja 1948. otkopao i prenio u rodni zavičaj nekamo u Dalmaciju. Grob preostale dvojice nije označen.

36. Od vrha kote Ključić više prema cesti za Krasno nalaze se tzv. Kebrove krčevine, gdje je prema pripovijedanju bilo pokopano 7-8 partizanskih boraca koji su tu izginuli. Njih su navodno njihovi prenijeli na groblje u Sv. Juraj. Mjesto stradanja nije označeno.

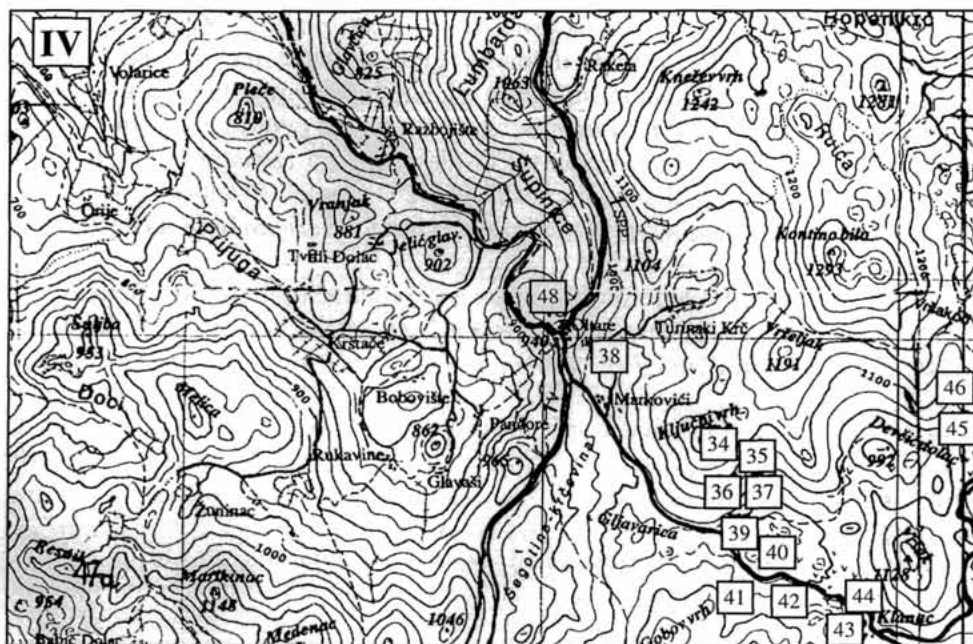
37. Istočno od kote Ključić kažu da su poginula dva hrvatska vojnika – Ličanina. Prema sjećanjima mještana Turinskog Krča i zaselka Markovići kod jednoga od poginulih pronađeni su dokumenti na ime Ivan Busija, iz Bilaja kod Gospića,¹³ a u drugoga nisu ništa našli. U njihovoj blizini pokopan je još jedan lički ustaša. Grobovi nisu označeni.

38. Sjeverno od zaselka Markovići (poviše Oltara) uz ogradu starog puta za Turinski Krč navodno je oko 10. travnja 1945. pokopan jedan ustaša. Grob nije označen.

Idući cestom od zaselka Markovići prema Krasnu s lijeve i desne strane na više mjesta nalaze se grobovi partizana i ustaša-domobrana koji su poginuli u borbama za kotu Ključić i prijevoj Siću.

39. Od Siće kojih 50 m s lijeve strane poviše ceste u šumi iza krčevina Devčića do neke stare vlake kažu da se nalazi grob nepoznatog vojnika. Grob nije označen i gotovo je nestao u šikari.

¹³ Ivan Busija Milin (Ive) 35 g., zemljoradnik, hrvatski vojnik, poginuo je u borbi s partizanima kod Senja 1945. (R. ŠIMIĆ, 1995, 49).



Sl. 5. Položaj grobova br. 34-48, područje Oltara, Siće i Pandora

40. Idući dalje cestom kojih 100 m, naiđe se na Kebrove krčevine, gdje su prema kazivanju pokopana tri lička ustaše. Njihov grob nije označen.

41. Malo dalje s donje strane pod cestom na krčevini Devčića do električnog stupa nalazi se grob nekog vojnika. Grobni se humak još raspoznaje, a iz zemlje raste grm šipka. Prema jednima ovdje je pokopan neki domobran, a prema drugima ovdje je pokopan nakon 9. travnja 1945. neki partizan iz Istre.

42. Idući dalje cestom, dolazi se do mjesta Ivetine doline – Jajar, gdje se po sjećanju tamošnjeg življa nalazi grob jednoga ustaše, a malo dalje jednog domobrana. Grobovi nisu označeni.

43. Na kraju Siće nalazi se mjesto Klanac. S gornje strane uz rub ceste kažu da je poginuo oko 8./9. travnja 1945. jedan partizanski borac koji je pokopan na mjestu svoje pogibije. Grob nije označen.

44. Zapadno od Oltara i Pandora u predjelu Resnika – Razrušja, kažu da se nalazi grob jednoga hrvatskog vojnika – legionara koji je poginuo na tome položaju nakon 9. travnja 1945. Grob toga vojnika nije obilježen.

Na području Oltara još ima grobova hrvatskih vojnika izginulih nakon 9. travnja 1945. Prema iskazima domaćih ljudi u školi na Oltarima (danas gostionica i Planinarsko sklonište) neko vrijeme bio je smješten vod specijalne jedinice Knoja i Ozne. Ta je jedinica osiguravala čitavo područje Oltara, posebno komunikaciju Krasno – Sveti Juraj, te "čistila teren" od zaostalih neprijateljskih jedinica. Mnogi od vojnika bivših postrojbi NDH stradali su u bespućima Senjskog bila i Bilopolja, njihovi grobovi nisu locirani niti su uvršteni u ovaj rad.

45. Na području Kućišta (stari stanovi Podgoraca), na mjestu Smrčevac u Senjskom bilu, pričaju da se nalazi grob jednog ustaše koji je tu preminuo od rana. Grob nije obilježen.

46. U Senjskom bilu na položaju Vrbanska ruja (stara lokva – bunar) kažu da se nalazi grob jednog domobrana koji je tu poginuo u borbi oko 9./10. travnja 1945. Grob nije označen.

47. Niže zaselka Matešić Pod uz cestu prema Svetom Jurju s desne strane male krčevine grob je neznana hrvatskog vojnika (domobrana) koji je preminuo na tome mjestu nakon 9. travnja 1945.

47a. Na području Babić-doca pod Vujincem nalazi se grob Frane Devčića, brata Fabina iz Pandora, kojega su tu negdje ubili partizani.

48. Godine 1952. u srpnju na Oltarima je milicija (Udba) ubila nekog "odmetnika" za kojega se pričalo da je četnik, što nije istina. Prema predaji ubijeni je bio rodom iz Slavonije, gdje je iz nama nepoznatih razloga ubio nekog milicionara. Da umakne progonu, prebacivao se iz sjeverne Dalmacije preko Velebita i Oltara dalje prema Italiji. Zbog hrane navodno je provalio u trgovinu na Oltarima, gdje je iz zasjede ubijen i nedaleko od toga mjesta pokopan. Priča se da je koji dan kasnije tijelo ubijenoga preneseno i tajno pokopano na nekom drugom mjestu.

IV. Krasno i okolica

U samom mjestu Krasnu nisu se vodile silovite borbe, ali je bilo dosta ljudskih žrtava. Postojeća evidencija žrtava rata i poraća mjesne zajednice Krasno nije cjelovita, točna i kronološki obrađena. U popisu nisu evidentirane sve žrtve od 1941. do 1950. Bez obzira na spomenute nedostatke, a na temelju iskaza živih svjedoka, ali i dijela arhivske građe, navodimo redom mjesta

stradanja i pokapanja žrtava koje su većim dijelom iz Krasna i šire okolice. U slijedu se obrađuju grobovi, mjesta i položaji stradavanja.

49. *Grob kod Ivetića.* Na ulazu u mjesto Krasno sa sjeverne strane odvaja se kraći seoski put koji vodi u obližnji zaselak Ivetiće. Ispred sela s desne strane puta je omanji dočić ograđen suhozidom. S južne strane dočića među škrapama je grob neznanog ustaše kojega mještani namjeravaju prenijeti na mjesno groblje.

Sjeverno od zaselka za Ivetiće jedan drugi put vodi do njive Jatare, mjesta zvana Sklopić. Tu je oko 8./9. travnja 1945. poginuo, a malo kasnije zakopan, jedan ustaša rodом iz otočkog Dabra. Poslije rata njega su njegovi rođaci ekshumirali i prenijeli u mjesno groblje u Dabar.

50. *Grobnica na njivi Jarinki.* Na ulazu u Krasno od sjevera, a nasuprot trgovini "Mlin" pod cestom na njivi Jarinki, zemlji obitelji Babić, nalazi se skupni grob u kojemu počivaju zemni ostatci 6-7 hrvatskih vojnika, po svoj prilici domobrana. Oni su poginuli oko 8. travnja 1945. od udara partizanske granate koja je pala na kolonu vojske u povlačenju prema Oltarima. Poginule vojnike mještani su pokopali pod cestom gdje i danas počivaju bez kršćanskog obilježja. Pri napadu jugočetničkog zrakoplovstva raketama i kasetnim bombama na Krasno 20. rujna 1991. tu su poginuli Ivan Samaržija Josin i Marko Samaržija Josipov, ranjeno je devet osoba i pričinjena znatna materijalna šteta. Kao sjećanje na poginule tu bi, u dogovoru s mještanima Krasna, trebalo postaviti prikladnu spomen-ploču.¹⁴

51. *Ubijen na Krču.* Poslije rata proglašena je neka amnestija pa se u Odbor u Krasnu predao Blaž Samaržija Ivanov Bajca. On je posumnjao u časno suđenje pa je nastojao izaći iz zatvora. To je pratila straža, koja ga je ubila negdje na mjestu Krč. Njegova rodbina pokopala ga je na mjesnom groblju u Krasnu.

52. *Topešina dolina.* Sa zapadne strane pilane i ceste nalazi se položaj zvan Topešina dolina. Tu su nakon 8. travnja 1945. partizani ubili dva njemačka časnika koji i danas leže pokopani tu negdje u škrapama.

53. *Uhvaćeni na Jezerima.* Prema sjećanju mještana poslije rata nakon 10. travnja 1945., na području Jezera skrivali su se mnogi Krasnari i Primorci, ustaše i domobrani. Za njihove položaje saznali su Ozna i Knoj te su opkolili njihova skloništa. Neki su na vrijeme umaknuli, ali su tada uhićeni Marko

¹⁴ A. GLAVIČIĆ, 1996, 368.

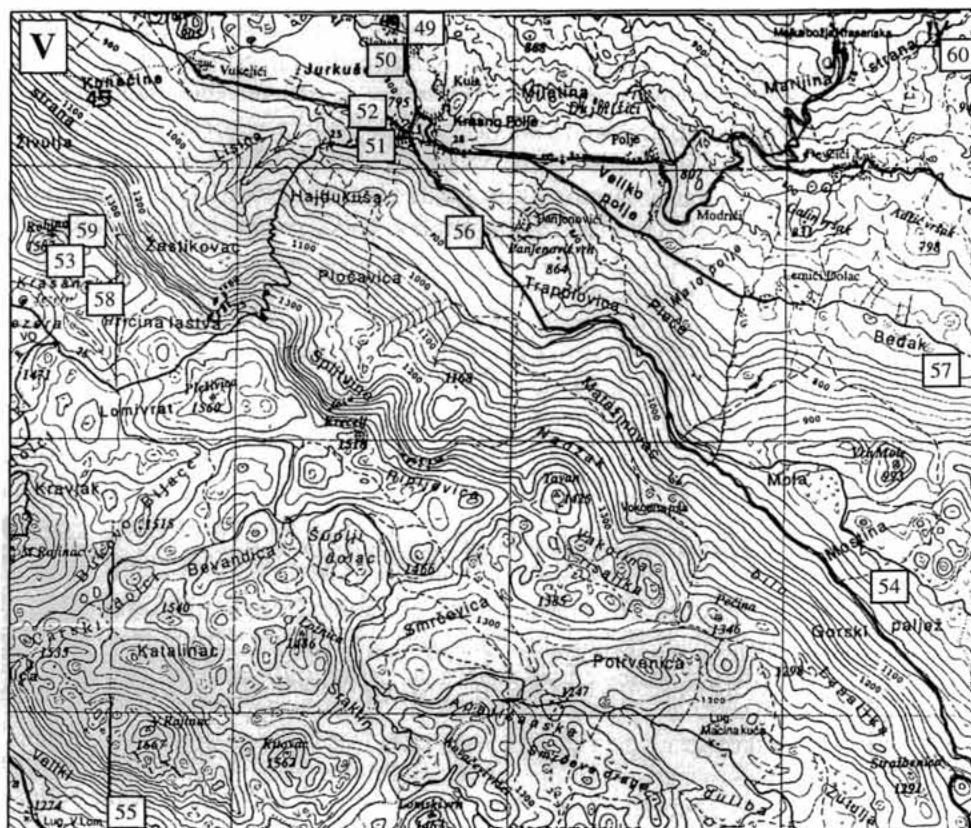
Glavaš Markov i Ivan Samaržija Josin. Uznici su vezani i sprovedeni na istražni postupak u Krasno, a zatim u Sveti Juraj, gdje im se gubi svaki trag. Vjerojatno je moguće da su osuđeni na smrt i ubijeni negdje u bespućima oko Senja ili na stratištu poviše Bribira i Sušaka.

54. *Ubijeni na Gorskom Palježu.* Idući cestom prema Apatišanu, oko 5 km na jug od Krasna naiđe se na mjesto zvano Gorski paljež (Mola), gdje su 5. III. 1943. četnici od Brloga sačekali Ivana Miškulina Jandrina i njegovu sestru Katicu, koji su se vraćali iz Kosinja. Nakon mučenja četnici su ubili to dvoje mladih Hrvata. Nevine žrtve mještani Krasna uskoro su pronašli, prenijeli kući te dostojno s obitelji pokopali na mjesnom groblju u Krasnu.

55. *Zločin u Lomu na Velebitu.* Za vrh Maloga Loma nedaleko od raskrižja ceste za Štirovaču, godine 1946. mještani Krasna sjekli su jele za izradu "šimle" za pokrivanje kuća stradalih u ratu. Nakon rada smjestili su se umorni u baraci, ali su tada opkoljeni i napadnuti od pripadnika zloglasne Ozne, koji su kasnije "odglumili" da su pucali jer su mislili da su to "križari" koji se skrivaju u velebitskim bespućima. Tada su mučki ubijeni Ive Samaržija Jakovljevi (otac) i sin Josko (r. 1929.), osamnaestogodišnji mladić. U toj pucnjavi ranjen je Mile Anić Panjina, koji je uspio skočiti kroz prozor i umaći smrti. Ubijene su mještani prenijeli u Krasno i dostojno pokopali na mjesnom groblju. Nedugo nakon toga zločina na čudnovat način smrtno je stradao u Crikvenici drugi sin Ive Samaržije Ivan, šumski tehničar. Sumnja se da je i on žrtva zloglasne Ozne, koja je na području općine Crikvenica pogubila podosta Senjana i stanovnika okolice u vremenu nakon "oslobođenja".

56. *Grobnica na Dimnjači pod stranom Bila.* Južno od središta Krasna kojih 500 m cestom prema Apatišanu s desne je strane mjesto Dimnjača.¹⁵ Na to su mjesto partizani doveli oko 10. travnja 1945. grupu od 8 do 9 hrvatskih vojnika, oružnika koje su zarobili, i tu su ih sve odreda pobili. Mještani Krasna ubijene su po kršćanskom običaju pokopali u skupnu grobnicu, a samo mjesto pokopa označili kamenjem i svetim križem. Postoji sjećanje mještana da je većina ubijenih bila od hrvatskog Kompolja, a neke su njihovi rođaci ekshumirali i prenijeli na groblje u Kompolju.

¹⁵ Na tom šumovitom mjestu uz cestu Krasno – Štirovača stanovnici Krasna prema običaju su pravili vapnenice. Kad bi se kamen složio u obliku stošca, pod njega su se položila drva i potpalila se vatra, koja je tako gorjela više dana. Poradi topline kamen je izgorijevao i i pretvarao se u vapno. Pritom se trošilo podosta drva pa se često dizao velik i gust dim, i zato su mještani to mjesto prozvali "Dimnjača".



Sl. 6. Položaj grobova br. 49-60, područje Krasna

57. *Grob na lokvi Žukulji.* Južno od Krasna pod cestom na mjestu Panjenović-lokva (Žukulja) kažu da se nalazi grob u kojemu počiva neki hrvatski vojnik koji je tu ubijen oko 9. travnja 1945. Grob toga vojnika nije označen.

58. *Grob savezničkog pilota na Jezerima.* Prema sjećanju Anice L. Anić jednoga proljetnog dana 1944. od sjeveroistoka vraćala se s izvršenog zadatka, bombardiranja vojnih objekata Hrvatske – Mađarske, u južnu Italiju eskadrila savezničkih zrakoplova "tvrđava". Zrakoplovi su nestajali za brdima Jezerke strane Velebita. Odjednom je jedan zrakoplov počeo zaostajati jer je bio oštećen, i iz njega su počeli iskakati padobranci, članovi posade, njih 5-6. Svi su se bili sretno spustili na krasanska polja, ali su zarobljeni i sprovedeni u njemačku komandu u Otočac, pa dalje u Zagreb, navodno zbog razmjene.

Pretpostavlja se da je pilot oštećeni zrakoplov htio spustiti na livade u Krasnu, ali je od toga odustao i pokušao se prisilno spustiti na obližnjim Jezerima. Tom prilikom zbog konfiguracije terena zrakoplov se raspao i zapalio. Mještani koji su došli do mjesta pada, u njemu su pronašli ostatke izgorjela pilota, a na njemu pločicu s brojem i imenom Valentin. Pokopali su ga Krasnari i Kutarevci na mjestu pada, zvanom Lomivrat. Godine 1956. kažu da je došla neka komisija koja je na Jezerima ekshumirala ostatke pilota, koji su preneseni u Ameriku.

59. *Smrt partizana na Jezerima.* Prema izvješću pokojnog Pave Stanišića Bilog negdje na području Zavižana, u predjelu Šukovo, oko Jezera, ustaše su ubili dva partizanska borca koja su ranije uhvatili negdje oko Lopaca poviše Svetog Jurja. Čini se da se radi o nekome časniku rodom odnekud od Vinodola, koji je nakon oslobođenja 1945. išao posjetiti neku djevojku. Tada je uhvaćen i zajedno sa šoferom ubijen.

60. *Zločini četnika na Grezinama, Pišteljku i Plasima.* Sjeveroistočno od zaselka Devčići (Krasno) cesta prolazi šumovitim predjelima Senjskog bila u pravcu Kutareva – Otočca. Na sredini puta u predjelu Grezine tijekom prošlosti bili su povremeni prepadi razbojnika i hajduka. I u vrijeme Drugoga svjetskog rata ovdje su četnici iz Brloga i okolnih sela postavljali zasjede, zaustavljali promet, pljačkali nedužne putnike i ubijali ih.¹⁶ Prema nepotpunoj evidenciji, onodobnoj arhivskoj građi te sjećanju mještana i rodbine u tim je predjelima stradalo podosta Krasnara i žitelja okolice. Prema prikupljenim podatcima navodimo žrtve rata i četničkih nedjela:

- Ivan Devčić Valentinov Julikin (otac) i njegov sin Frane prevozili su drva za pilanu (1943.). Na Grezinama su ih uhvatili i ubili četnici.
- Na Grezinama su četnici uhvatili 1943. Milana Devčića Matijačina, kojega su nakon mučenja ubili.
- Iz Kosinja preko Goljaka vraćali su se u Krasno brat i sestra Ivan i Katica Miškulin Jandrini. Njima su u predjelu Gorski paljež prepriječili put i ubili ih četnici 1943.
- Niže Grezina uz cestu kod vrela Pišteljaka četnici su uhvatili 1945. i ubili Ivana Anića Jakovljeva zvana Ico.
- Na mjestu njive Veljak više Kutareva četnici su 1944. uhvatili i nakon mučenja ubili Ivana Ažića Petrova, oca i kćerku Emicu – Ciliku, koji su u šumi skupljali drva.

¹⁶ M. SOBOLEVSKI, 1992, 109-115. Navode se žrtve četničkog terora i strahovlade s odgovarajućom literaturom koja prati prilog i prilike u Drugom svjetskom ratu.

- Dvije žene (jedna trudna) 1943. vraćale su se iz Senja šumskom cestom prema Kutarevu. Njih su na mjestu Plase – Ogarak iznad Krasna uhvatili četnici. Nakon izivljavanja ubili su nedužne žene i još nerođeno dijete.
- Anu Samaržija Jakovljevu, rođenu oko 1897. u Krasnu, i njezina muža ubili su kordunaški četnici u Sunji (Posavina) 1943.

Mnogi stanovnici Svetog Jurja, Krasna, Vratnika, Kutareva i drugih okolnih mjesta tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća smrtno su stradali u četničkim, partizanskim i jugoslavenskim zatvorima, logorima i drugim mjestima na kojima su izvršeni zločini. Ta mjesta nisu ni evidentirana, bez obzira na postojanje instituta, zavoda, arhiva i muzeja koji su dužni istraživati i ovu noviju hrvatsku prošlost.

Na području Brloga, Rapain-dola i Klanca od svibnja 1941. subverzivno su djelovale manje poluvojne i vojne grupe četnika protiv tek ustrojene Nezavisne Države Hrvatske. Ti i drugi četnici na prostoru NDH uživali su svaku podršku i pomoć okupacijskih vlasti fašističke Italije, kojima je odgovaralo takvo nesigurno stanje i nedjela. Prema dijelom dopunjenoj evidenciji od 1941. do sredine 1945. četnici su na senjskom području ubili više od 45 osoba.¹⁷ Od navedenoga broja većinu zločina četnici su izvršili na području mjesnih zajednica Krasno i Vratnik, koje su u vrijeme rata pripadale dijelom općini Brlog – kotaru Otočac.

61. Zločini četnika na području Vratnika. Na području Mjesnog ureda Vratnik četnici su izvršili ove veće zločine:

Iz Vratnika su krajem 1941./1942. konjskom zapregom krenuli po "sljedovanje" u Otočac petorica pričuvnih žandara iz postaje Vratnik. Njih su iz zasjede napali kod Rapain-dola mjesni četnici. Tom su prilikom ubijeni: 1. Jure Katalinić Jandrin Papin iz Crnoga Kala, 2. Ive Katalinić Tomin Lukela, rodnom iz Melnica i 3. Tome Nekić Franin Ljibić. Druga dvojica, Frane Biondić Ivanov Manojla iz Melnica i Marko Katalinić Lukin Padela iz Melnica uspjeli su pobjeći i izbjeći osvetu četnika.

Krajem 1941. četnici iz Rapain-dola ubili su hrvatske oružnike Ivana Nekića Blaževa Nanina (r. u Vratniku) i Blaža Biondića Ivanova Koricu iz Crnoga Kala.

Negdje u proljeće 1945. četnici iz Rapain-dola ubili su ustaše Milu Biondića Ivanova Koricu i Ivana Lopca Danina Kujicu.

Sredinom prosinca 1941. četnici su uhvatili i poslije mučenja ubili zemljoradnika Petra Biondića.

¹⁷ M. SOBOLEVSKI, 1992, kao i podatci do kojih sam došao vlastitim istraživanjima na spomenutom području od 1998. do 2000.



Sl. 7. Partizanski vojnici na prijevoju Vratnik oko 12. rujna 1943.

62. *Zatvori u Otočcu i Babin Potoku.* Na području Otočca i Babin Potoka tijekom rata bilo je više četničkih i partizanskih zatvora u kojima su stradali stanovnici Senja i okolnih mjesta. Prema nepotpunim saznanjima negdje oko 15. prosinca 1943. partizani su uhitili Juru Katalinića Matina i njegova brata Milana, rodom iz Crnoga Kala. Oni su odvedeni u Otočac na saslušanje. Oko 18. siječnja 1944. nešto prije nego su postrojbe 392. hrvatske legionarske Plave divizije zauzele Otočac, partizani su u zatvoru ubili zatvorenike, a među ostalima i braću Katalinić. Oni su pronađeni ubijeni, vezani za ruke žicom. Pokopani su na mjesnom groblju Poljica – Otočac, gdje i danas počivaju.

Na tom području ubijeni su Joso Anić, Milan Anić Alkov i Mate Samaržija i bačeni u jamu Runjevicu kod Šumečice, a Mate Devčić Valentov i Joso Samaržija Prica (ubijeni 18. rujna 1943.) pokopani su na groblju Špilnik.

63. *Zatvor u Svetome Jurju.* Tijekom rata, a osobito od 9. IX. 1943. do 20. I. 1944. i nakon rata (poslije travnja 1945.), u Svetome Jurju i okolici bilo je dosta poginulih koji su bili žrtve pripadnika Ozne i seoskih odbora. Neki su podlegli mukama, a druge su ubili i bacili ih iza zida groblja ili s kamenom oko



Sl. 8. Prijelov Vratnik, ostatci njemačko-hrvatskih utvrđenja i mjesta pogibije hrvatskih vojnika oko 8./9. travnja 1945.

vrata u more kraj otočića Lisca. Prema nepotpunoj evidenciji stradali su 1945: Finka Gržičić Ivanova (r. 1918.), Luka Marković, zaselak Markovići, Oltari, Dragica Kordić Ivanova, Ivan Kordić Tadijin (trgovac), Božo Nekić, Frane Miškulin Dujin iz Razbojišta, Marko Glavaš iz Krasna, Ivan Samaržija iz Krasna, neki Šaco Dalmatinac, zamjenik Frane Miškulina, Jure Rukavina Ivanov, Pavao Samaržija Šimin, Milan Rukavina Franin Kaval. Broj ubijenih u ovom malom partizanskom zatvoru u Svetom Jurju jamačno je veći od broja navedenih žrtava.

Prilog 1. Stanovnici grada Senja i okolice koji su stradali kao žrtve jugočetnika od 1941. do 1945., prema još nepotpunoj evidenciji:

1. Anić, Mijat¹⁸ r. u Krasnu, uhitili ga i ubili četnici u Mazinu oko 3. kolovoza 1941.
2. Anić, Marija žena Mijata, rođena u Krasnu 1895. Mariju i nekaku djecu četnici su odveli u selo Krčane kod Udbine, gdje su ih mučili i ubili 5. kolovoza 1941.
3. Anić, Mijata Marko, r. u Krasnu 1924.
4. Anić, Mijata Tomislav, r. u Krasnu 1927.

¹⁸ Od čitave i brojne obitelji Mijata Anića ostao je živ samo sin Ivica, koji je u to vrijeme polazio gimnaziju u Gospiću. Nakon rata Ivica je završio škole i fakultet te postigao uspjehe u životu. Danas živi u Zagrebu. Opširnije o zločinima nad obitelji Anić vidi M. SOBOLEVSKI, 1992, 111.

5. Anić, Mijata Nada, r. u Krasnu 1933.
6. Anić,¹⁹ Mijata Mira, r. u Mazinu 1938.
7. Sučić, Milan, r. u Senju 1919., stolar, ubijen u Kninu 1941.
8. Biondić, Petar, zemljoradnik, r. u Melnicama 1901., ubijen koncem prosinca 1941.
9. Devčić, Valenta Ivan Julkin, r. 1894. u Krasnu, ubijen na Grezinama 5. rujna 1942.
10. Devčić, Ivana Franjo, r. 1924. u Krasnu, ubijen 5. rujna 1942. na Grezinama.
11. Devčić, Marka Milan, r. u Krasnu 1921., ubijen na Grezinama nakon 5. rujna 1942.
12. Mršić, Karlo, r. u Stinici 1880., ubijen u Gomirju u rujnu 1942.
13. Prpić, Krune Kos, r. 1907. u Krivom Putu, ubijen u Kragujevcu 1942.
14. Prpić, Krune žena, ubijena u Kragujevcu 1942.
15. Prpić, Krune sin, ubijen u Kragujevcu 1942.
16. Papić, Ivan, r. 1914. u Senju, ubijen u Srbiji 1942.
17. Miškulin, Jandre Ivan, r. 1919. u Krasnu, ubijen u Gorskom palježu kod Krasna 5. ožujka 1943.
18. Miškulin, Jandre Katica, r. 1922. u Krasnu, ubijena u Gorskom palježu kod Krasna 5. ožujka 1943.
19. Jedna žena iz Lešća (?) vraćala se iz Senja kući, ali su je zaklali četnici na mjestu Plasi poviše Krasna, oko 15. svibnja 1943.
20. Ista sudbina zadesila je istoga dana i drugu ženu, koja je bila u drugome stanju.
21. Nerodena djevojčica u druge žene.
22. Rukavina, Dane, r. u Svetome Jurju 1899., ubijen nedaleko od Selaca 14. svibnja 1943.
23. Gregović, Marijan, r. u Senju 19.., ubijen od četnika 1943. u Bihaću.
24. Adžić, Petar, r. 1879. u Krasnu, ubijen na njivi Veljak poviše Kutareva 1944.
25. Adžić, Petra Emica (Cilika), r. u Krasnu, ubijena s ocem Petrom 1944.
26. Bilen, Jure, r. 1910. u Jablancu, ubijen negdje u Slavoniji 1944.
27. Prpić, Jure Ivan Duda, r. u Krivom Putu 1989., ubijen 1944. (?)
28. Prpić, Josip, r. 1903. u Veljunu, ubijen koncem 1944.
29. Prpić, Stipan Brkac, r. u Krivom Putu, ubijen krajem 1944.
30. Katalinić, Mate Mile, r. u Crnom Kalu 19.., ubijen i bačen u Jamu Runjevicu kod Otočca 194..
31. Katalinić, Mate Mile, r. u Crno Kalu 19.., ubijen koncem 1941./42.
32. Katalinić, Jandre Mate, r. u Crnom Kalu 19.., ubijen 1942.
33. Katalinić, Ivana Frane Korica, r. u Crnom Kalu 19.., ubijen 1945.
34. Biondić, Jele Joso, r. u Crnom Kalu 19.., ubijen 194..
35. Lopac, Dane Ive Kujica, r. u Crnom Kalu 19.., ubijen 1941.
36. Katalinić, Tome Ivan Lukela, r. u Melnicama 19.., ubijen u Rapain-dolu 1941./42.
37. Nekić, Frane Tome Ljibić, r. na Vratniku 19.., ubijen koncem 1941. u Rapain-dolu.
38. Nekić, Ivana Blaž Nanin, r. na Vratniku 19.., ubijen koncem 1941. u Rapain-dolu.
39. Biondić, Ivana Blaž Korica, r. u Crnom Kalu 19.., ubijen koncem 1943.
40. Biondić, Ivana Mile Korica, r. u Crnom Kalu 19.., ubijen 1945. (od Ozne – tzv. narodnog suda u Rapain-klanacu)
41. Samaržija, Stjepana Ana, r. u Krasnu oko 1897., ubijena s mužem u Sunji 1943.
42. Anić, Jakova Ivan Ico, ubijen na mjestu Pišteljak kod Krasna 1945.
43. Jedna žena Primorkinja kod Oltara, kada je išla po hranu u Liku. Nju su na povratku ubili.
44. Biondić, Ivana Frane Korica, r. u Crnom Kalu, ubijen 1941. u Rapain-klanacu.
45. Katalinić, Nikole Jure Nikolaš, ubijen na Rasovači 1943.
46. Rončević, Grge Joso Polić, r. u Crnom Kalu, ubijen u šumi Grabaru 1941.

¹⁹ Anić, Mijata Ivica, r. u Krasnu oko 1925. ostao je živ, jer je srećom u to vrijeme polazio gimnaziju u Gospiću, sada živi u Zagrebu.

Prilog 2. Mjesta smrti i broj pokopanih vojnika i civila iz vremena Drugog svjetskog rata i porača utvrđenih na prostoru starih općina Krasno, Vratnik i planinskog dijela Sv. Jurja (Senjsko bilo):

Br.	Mjesto stradanja, pokopa	Broj		
		Ustaše i domobrani	Partizani	Ostali ²⁰
<i>I. Vratnik, Melnice, Crni Kal</i>				
1.	Grobovi na prijevoju Vratniku pod novom cestom	9		
2.	Aljugina livada pod starom cestom, 1945.	1		
3.	Prosina – brdo južno od prijevoja Vratnik, 1945.	1		
4.	Melnice, kod bivše pilane Ratković, 1943.			1 c. ž.
5.	Lišćeveca pod Malim Goljakom, 1945.	1		
6.	Pleče pod Malim Goljakom, 1943.			2 t. v.
7.	Zorići, zaselak pod Senjskim bilom 1945.			1 nj. v.
8.	Pušinova jamurina, bezdan, 1942./1943.			2 c. ž.
9.	Jama pod Mačjom glavicom (kod baraka HE) 1945.	1		
10.	Šuma Rastovača sjev. od Crnog Kala, 1943.			1 c. ž.
11.	Brdo Voltača istočno od Crnog Kala, 1945.	1		
12.	Šuma Grabar sjeverno od Crnog Kala, 1941.			1 c. ž.
13.	Jovina lokva pod Senjskim bilom, 1942.			3 t. v.
<i>II. Senjska Draga – Senjsko bilo</i>				
14.	Polupećina Orlovo-gnijezdo, sjev. od Vratnika, 1945.	1		
15.	Grob uz staru cestu, kod Tukanića, 1945.	2		1 k. v.
16.	Perdasova njiva pod Majorijom, 1945.			1 t. v.
17.	Grob pod cestom niže Krajačeve kuće, 1945.	1		
18.	Grob kod bivše crkve sv. Nediljice, Senjska Draga, 1945.	1		
19.	Njiva Butorci pod cestom, Majorija, 1945.			3 nj. v.
20.	Grob u Borovi prema Rončević Docu, 1945.	2		
21.	Grobovi u Borovi branjevini, 1945.	6		
22.	Grob kod starog Matešić-mosta, 1945.	3		
23.	Grob na Babinom putu, uz cestu, 1945.	2		
24.	Grob na Drinovi, pored Kuka, 1945.	2		
25.	Grob pod Počivalom – niže Pišteljka, 1945.	1		
26.	Grob uz napuštene stanove Seline, 1945.	1		
27.	Grobnica na livadi Žgelinki, 1945.	9		
28.	Branjevina sjeverno od Smiljanića, 1945.	1		
29.	Grob uz cestu južno od Smiljanića, 1945.	1		
30.	Ograda na Bečuši, zapadno od Ljubežina, 1945.	1		
31.	Grob na Hrnotinskoj kosi pod Tuževcem, 1945.	9	9	

²⁰ c. ž – civilna žrtva, nj. v. – njemački vojnik, t. v. – talijanski vojnik, s. v. – saveznički vojnik

Br.	Mjesto stradanja, pokopa	Broj		
		Ustaše i domobrani	Partizani	Ostali ²⁰
32.	Grob na Brezama pod Tuževcem 1945.	1		
33.	Livada Krivajuša, Stanje kod Hrmotina, 1945.	2		
	<i>III. Grobovi na Sići, Oltarima</i>			
34.	Vrh kote Ključić, južno od Turinskog krča, 1945.	1		
35.	Grob ist. od kote Ključić, Krasanska duliba, 1945.		3	
36.	Kebrove krčevine južno od Ključića, 1945.		7	
37.	Grobovi istočno od kote Ključić, 1945.	3		
38.	Grob uz stari put ist. od Markovića, 1945.	1		
39.	Grob u krčevini Devčića, pokraj Siće, 1945.	1		
40.	Grob u Kebrovoj krčevini, istočnije od Siće, 1945.	3		
41.	Grob pod cestom na njivi Devčića, 1945.	1		
42.	Grobovi kod Ivetine doline, 1945.	2		
43.	Grob na Malom klancu, uz staru cestu, 1945.		1	
44.	Grob na Resniku, juž. od Volarica, 1945.	1		
45.	Grob na Kučištu u Bilu poviše Oltara, 1945.	1		
46.	Vrbanska ruja (lokva) u Senjskom bilu, 1945.	1		
47.	Niže Matešića, poviše ceste uz ogradu, 1945.	1		
47.a	Pod Vujincem kod Babić-doca, 1945.	1		
48.	Grob kod Oltara, 1952.			1 c. ž.
	<i>IV Krasno i okolica</i>			
49.	Grob kod Dočića prema Ivetićima, 1945.	1		
49.a	Grobna na livadi istočno od Sklopića	1		
50.	Grobna na livadi Jerinki (Babića), 1945.	7		
51.	Kulina u Krasnu, 1945.	1		
52.	Grob u Topešinoj dolini, poviše Pilane, 1945.			2 nj. v.
53.	Uhvaćeni na Jezerima, ubijeni u Sv. Jurju, Senju 1945.	2		
54.	Ubijeni na Gorskom Palježu (juž. od Krasna), 1945.			2 c. ž.
55.	Ubijeni u Lomu na Velebitu, 1946.			2 c. ž.
56.	Grobna na Dimnjači, uz cestu za Apatišan, 1945.	8		
57.	Grob kod Panjinović-lokve, pod jezerskom stranom	1		
58.	Smrt savezničkog pilota na Jezerima, 1944.			1 s. v.
59.	Smrt partizana na Šukovu – K. Jezera, 1945.		2	
60.	Zločini na Grezinama, Pišteljku, Plasi, 1941.-1945.			11 c. ž.
61.	Zločini u Rapain-dolu i Rapain-klancu 1941.-1945. (približno ubijeno)	7		1 c. ž.
62.	Ubijeni na području Otočca, Babina Potoka 1941.-1945.			
63.	Ubijeni u Svetome Jurju, 1943.-1945.	2		10 c. ž.
	Poginuli ustaše i domobrani	107		
	Poginuli partizani		22	
	Ostali poginuli			46

Prilog 3. Popis Ličana – pripadnika oružanih postrojbi NDH – poginulih u borbi s partizanima na području grada Senja 1941.-1945.



Sl. 9. Hrvatski domobranski časnik, pukovnik Josip Aleksić, zapovjednik 11. ličke ustaško-domobranske divizije i obrane Gospića, snimka oko 1942.

Mnogi Ličani, pripadnici oružanih postrojbi Nezavisne države Hrvatske poginuli su ili su bili ubijeni kao zarobljenici ili su nestali u povlačenju pred napredovanjem jedinica IV. JA prema Senju, Sušaku, Rijeci, u vremenu od 6. do 15. travnja 1945., a i kasnije. Popis je sastavljen prema objavljenim podacima u monografiji Ranka Šimića, *Gospićki spomen-zbornik*, a odnosi se na poginule hrvatske vojnike iz područja Gospića, Perušića, Karlobaga, Pazarišta i Kosinja. Ovaj popis nije potpun, a nova saznanja ovise o znanstvenom istraživanju institucija i potpori mjerodavnih općinskih i županijskih organa.



Sl. 10. Zastavnik Lugomer, pripadnik 392. hrvatske legionarske Plave divizije, negdje na obroncima Velebita, ljeto 1944.

1. Gospić

- Adamović, Božo Ivanov, ubijen kod Krasna, travanj 1945.
Alić, Stjepan Josin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Lisac, Milan Josin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Mažuran, Ivan Jurjev, poginuo u borbi s partizanima kod Krasna.
Stilinović, Katica Josina, ubili ju partizani kod Krasna, 1945.
Benković, Ivan Bartolov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Čanić, Mile Davidov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Starčević, Ante Ivanov, poginuo u borbi s partizanima u Senjskoj Dragi, 1945.
Starčević, Ive Davidov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
(Iz Krasna, živjeli u Gospiću):
Devčić, Marko Božin, lugar, civil, strijeljali ga partizani u Gospiću, 21. lipnja 1945. (otac Milana i Josipa)
Devčić, Bože Marko (Daka), 22. g., hrvatski vojnik. Ubili ga partizani kod Zagreba 1945.
Devčić, Bože Milan (Markov) 24. g., hrvatski časnik, ubili ga partizani kod Bleiburga 1945.
Fadijević, Mile (Kosinjanin) poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Adžija, Petar Lukin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Bežen, Stjepan Ivanov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Frković, Jurica Jurin, ubili ga partizani kod Vlačke Peći, 1945.
Murat, Mate Josin, ubili ga partizani kod Svetog Jurja, 1945.
Starčević, Ivan Antin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Suknaić, Joso Josin, ranjen u borbi s partizanima kod Senja 1945.
Šarić, Jure Matin, ranjen u borbi kod Senja, ubili ga partizani u Zagrebu, 1945.
Pezelj, Karlo Ivanov, poginuo u borbi s partizanima kod Krasna, 1945.
Drenovac, Petar Šimunov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Krpmotić, Ivan Milin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Milinković, Pajo Ivanov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

2. Bilaj, Bilajsko Novoselo

- Borčić, Pave Milin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Busija, Ivan Milin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Butković, Milan Nikolin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Butković, Nikola Nikolin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Ilić, Jakov Radin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Matić, Relja Petrov, ubili ga partizani kod Krasna, 1945.

3. Bužim

- Pavičić, Joso Tomin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

4. Brušane

- Naglić, Josip Blažov, poginuo u borbi s partizanima u Senjskoj Dragi, 1945.

5. Debelo Brdo

- Maras, Dragan Nikolin, ubili ga partizani na Krasnu, 1945.

6. Kaniža

- Jengić, Josip Jojin, ubili ga partizani na Krasnu, 1945.
Milinković, Ivan Petrov, poginuo u borbi s partizanima na Velebitu, 1945.



Sl. 11. Pripadnici 11. ličke divizije rodom od Oltara, od lijeva Miškulin Ivan Dujin, Vukelić Jure Josipov, Mićo Babić Nikolin i Ivan Babić, snimljeno u Gospiću 1943./44. foto-atelje "Verson"

Milinković, Joso Milin, ubili ga partizani na Velebitu, 1945.
Milinković, Vlade Ivanov, ubili ga partizani u Krasnu, 1945.

7. Kolakovica

Serdar, Anton Antonov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Serdar, Mile Antonov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

8. Lički Osik

Pavičić, Nikola Lujin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

9. Lički Novi

Asić, Jakov Nikolin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja 1945.
Brkljačić, Ante Stipin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja 1945.
Bubaš, Ante Jakovljević, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Francetić, Milan Ivanov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Frković, Ante Milin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Frković, Mile Antin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Frković, Stipe Lukin, ubili ga partizani u Velebitu, 1945.
Jelača, Joso Josin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Mataija, Niko Božin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Mataija, Stipe Milin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Nikšić, Mile Božin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Svetić, Nikola Milin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Svetić, Nikola Milin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.



Sl. 12. Oružnik Mate Samaržija Milin i ustaša Marko Vukelić Josin Joketa rodom od Oltara, snimka oko 1943.

Stilinović, Ivan Pilipov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

Šaban, Ive Lukin, poginuo u borbi s partizanima kod Krasna, 1945.

Šaban, Stipe Radin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

10. Alanak kod Divosela (Lički Novi)

Došen, Ivan Ivulj, ubili ga partizani u Velebitu, 1945.

Došen, Joso Martinov, ubili ga partizani u Velebitu, 1945.

11. Lipe

Adžija, Joso Jakovljević, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

Krpan Ive Stipin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

Šutić, Nikola Matin, ubili ga partizani u Senjskoj Dragi, 1945.

12. Mušaluk

Bešić, Jure Matin, ubili ga partizani u Senju, 1945.

Biljan, Ivan Martinov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

Biljan, Nikola Lukin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

Binički, Grga Ivanov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

Butković, Grga Filipov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

Došen, Grga Jurin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

13. Ostrvica

Čorak, Mate Tomin, poginuo u borbi s partizanima na Vratniku, 1945.

14. Podoštra

Frković, Jure Josin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Frković, Mate Milin, ubili ga partizani u Sloveniji, 1945.²¹
Paden, Joso Milin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Paden, Milan Nikolin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

15. Ribnik

Dukovac, David Danin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Dukovac, Lovre Lukin, ubijen u povlačenju od partizana u Svetom Jurju, 1945.
Erent, Nikola Martinov, ubili ga partizani kod Krasna, 1945.
Matić, Božo Jukin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Sekulić, Dane Ivanov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

16. Smiljan

Miškuljin, Drago Lukin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

17. Široka Kula

Nikšić, Luka Ivanov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Orešković, Luka Josin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

18. Urije

Nikšić, Nikola Stipin, poginuo u borbi s partizanima kod Krasna, 1945.

19. Žabica

Buneta, Ante Ivanov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Buneta, Mate Ivanov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Buneta, Pajo Pajin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.
Zdunić, Nikola Matin, ubili ga partizani kod Krasna, 1945.
Zdunić, Slavko Tomin, ubili ga partizani kod Krasna, 1945.

20. Cesarica

Čačić, Nikola Markov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Smojver, Jakov Blažov, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

21. Dabri

Došen, Mate Jurin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.
Došen, Mate Ivin, ubili ga partizani na Vidovcu, Karlobag 1945.

22. Gornji Kosinj

Grgurić, Ivan Lukin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

23. Kosinjski Bakovac

Grgurić, Mile Markov, poginuo u borbi s partizanima na Vratniku, 1945.

24. Aleksinica

Starčević, Stjepan Damjanov, poginuo u borbi s partizanima u Senjskoj Dragi, 1945.

²¹ Obojica Frkovića prema kazivanjima ubijeni su u Senjskoj Dragi.



Sl. 13. Borci 12. brigade 26. divizije (IV. armije) sprovode zarobljenike, detalj četveroreda na Staroj cesti (Mitnica-Višala), Senj oko 10. travnja 1945.

25. Brezovo polje

Balenović, Nikola Grgin, ubili ga partizani kod Senja, 1945.

26. Budžak

Rukavina, Nikola Ivanov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

27. Oteš

Milinković, Joso Nikolin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

Milinković, Marko Nikolin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

Milinković, Tomo Ivanov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

Župan, Ivan Pavlov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

Župan, Nikola Stipin, ubili ga partizani u Senjskoj Dragi 1945.

28. Popovača

Jelinić, Martin Ivanov, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

29. Vranovine

Gobac, Tomo Josin, ubili ga partizani u Senjskoj Dragi, 1945.

30. Veliki Žitnik

Starčević, Ivan Matin, poginuo u borbi s partizanima kod Oltara, 1945.

Starčević, Marko Matin, poginuo u borbi s partizanima kod Oltara, 1945.

31. *Perušić*

Pocrnić, Ivan Milin, poginuo u borbi s partizanima u Senju, 1945.

32. *Malo Polje*

Marković, Ivan Nikolin, poginuo u borbi s partizanima kod Senja, 1945.

Milković, Blaž Josin, poginuo u borbi s partizanima u Krasnu, 1945.

33. *Varoš*

Asančajić, Pave Perin, poginuo u bombardiranju Senja, 1945.

Luka Pavičić,²² *Kronika stradanja Hrvata južne Like*, navodi poginule kod Senja.

Str. 44. Pavičić, Marko Markač, Smokrić, poginuo kod Senja u travnju 1945. (ne svibnju).

Str. 82. Rupčić, Ante Jurin, r. Ričice, poginuo 1945. kod Svetog Jurja u povlačenju 1945.

Str. 101. Krpan, Ante Bonzo, poginuo kod Senja, 1945.

Na kraju ovog popisa valja primijetiti da su svi navedeni nestali kod Senja, za sada je to oko 112 pripadnika oružanih postrojbi NDH, zavičajno iz područja Like, grada Gospića i okolice. U sličnom popisu L. Pavičića na Senjskom području gotovo da i nema Ličana iz južne Like (Sv. Roka, Lovinca) koji su poginuli na spomenutom području u borbi s partizanima 1945. Stoga bi bilo zanimljivo izvršiti kompletnija istraživanja kako su regrutirani domobrani, ustaše i oružnici i drugi pripadnici oružanih snaga NDH, kako su osnivane satnije, bojne i zdругovi te 11. lička divizija. Na žalost, osim R. Šimića, L. Pavičića, N. Bičanića i nekih vrijednih sjećanja i razgovora objavljenih u *Vili Velebita* (1990.-2000.) gotovo da i nema povjesničara, arhivista ili muzealca koji bi se profesionalno bavio ovim problemom i istraživao ovu noviju zaboravljenu prošlost Hrvata koja se često neprimjereno i neistinito prikazuje. Zaboravljaju se mnoge žrtve i zločini počinjeni nad Hrvatima Like i Podgorja od 1918. do 1945. i posebno tijekom Domovinskog rata, sve se prepušta zaboravu.

²² L. PAVIČIĆ, 1996, 1-300. U ovoj primjerenj monografiji autor, koji nije povjesnik niti arhivist, s mnogo truda i zanosna opisuje i otima zaboravu mnoga stradanja i žrtve Hrvata ličkih općina Lovinac, Gračac, Bruvno, Mazin, Zrmanja, Donji Lapac i Srb u godinama nakon I. svjetskog rata, međuratnog razdoblja stare Jugoslavije i vremena II. svjetskog rata te poraća. Uvodno autor donosi vijesti koje se odnose na stariju hrvatsku prošlost toga kraja (raseljenje i doseljenje Bunjevaca u Liku). Velika je šteta da Pavičić nije imao primjerene podrške hrvatskih povjesničara arhivista i muzejskih institucija kao i lokalnih vlasti. Pavičićeva *Kronika* ostaje za sada jedina pisana i tiskana dokumentacija, izvorište za istraživanje starije, a osobito novije povijesti hrvatskog naroda južne i istočne Like. On može poslužiti primjerom kako se može skupljati određena građa koja je uništena u nemirnim vremenima ratova koji su često pustošili ove hrvatske krajeve. *Kronika* je nastala na temelju sjećanja mnogih živih i usmene predaje koja se ne zaboravlja.



Sl. 14. Partizanska straža sprovodi kolonu zarobljenih njemačko-hrvatskih vojnika cestom kroz Senjsku Dragu, oko 10. travnja 1945.

Prilog 4. Živa svjedočanstva, usmena predaja

Ankica Anić Lukina, Krasno; Ana Anić-Devčić, Krasno; Ive Ažić, Ažić Lokva; Duje Ažić Mijin, Ažić Lokva; Ive Ažić Josin, Turinski Krč; Josip Aleksić, Ribnik (Chambery, Francuska); Vlade i Milka Biondić, V. Stolac; Vlade Biondić (matičar), Vratnik; Mate Biondić Filipov, Ljubežine, Senj; Marjana Ana Bačić Lopac, Senj; Marko Babić Matin Šušak, Ažić Lokva, Senj; Kata Katalinić-Biondić, Crni Kal; Mile Katalinić Perin, Crni Kal; Marija Katalinić-Rončević Papina, Crni Kal; Ivan Katalinić Jandrin Papin, Crni Kal; Božo Katalinić Franin, Vratnik; Davida Krmpotić-Krajač, Senj; Đurđa Klišanić, Senj; Mićo Lopac Milin, G. Lopci, Senjska Draga; Drago Lopac Milin, Tukanići, Senjska Draga; Vlade Lopac Ivin Perdas, Senjska Draga; Branko Lopac, Senjska Draga, Senj; Josipa Legčević-Samaržija, Krasno, Bjelovar; Vlade Legac Suri, Senj; Mladen Lončarić Andelika, Senj; Joso Margeta i Ž. Jela, Žukalj; Marija Margeta-Anić, Žukalj; Joso Marković Lukin, Hrnotine, Senj; Nikola Marković Grgin, Markovići-Oltari; Marko Miškulin Jandrin Manjan, Krasno; Ive Miškulin Franin, Razbojište-Oltari; Marija Miškulin-Vrban (žena Frane M.), Razbojište; Beta Nekić-Rončević, Rončević Dolac; Božo Nekić Milin, Rončević Dolac; Miro Nekić, Senj; Stjepan Nekić, Crni Kal; Stipe Nekić Mandin, Crni Kal; Božo Nekić Stjepanov, Smiljanići Hrnotine; Mile Nekić, Matešići, Senjska Draga; Darko Nekić Milin (prof.), Sv. Križ – Senjska Draga; Božo Nekić Martinov, V. Stolac; Ana Žumberac, Senjska Draga; Manda Nekić-Katalinić, Crni Kal; Branka Remeta Biondić, Vratnik; Mićo Samaržija Zele, Hrnotine, Senj; Ana Samaržija-Turina, Hrnotine, Senj; Ivica Sertić, Vratnik, Senj; Joso

Samaržija Ivanov Šikin, Krasno; Ante Samaržija Ivanov, Senj; Ivan Samaržija Josin, Devčići, Krasno; Božo Samaržija Alojzov, Hrmotine; Pajo Šporčić, Kosinj, Senj; Marija Dragičević-Škratić, Sv. Juraj; Petar Tomljanović Pešo, Krivi Put, Senj; Ive Vukelić Brnjac, Krasno, Rijeka; Julika Vukelić Josina, Tuževac; Ive Vukelić Pandore, Sv. Juraj; Stjepan Vrban Ivin Burnjak, Sv. Juraj; Stipe Vukelić Milin, Gromile, Sv. Juraj.

Pri ovim mojim istraživanjima novije senjske prošlosti iz vremena Drugog svjetskog rata i poraća svojim izjavama i sjećanjima mnogo su pomogli gore navedeni prijatelji, stanovnici starih općina Vratnik, Crni Kal, Melnice, Senjska Draga, Stolac, Sv. Juraj, Oltari, Hrmotine, Tuževac, Žukalj, Markovići, Turinski Krč, Krasno, Devčići. Dio podataka našao sam u literaturi i dijelu arhivske građe. U tom radu od velike pomoći bio mi je gospodin Darko Tomljanović Pacula, koji mi je svojim autom bio na usluzi; bez njegove podrške ne bih izvršio postavljeni zadatak. Svima njima velika hvala jer smo samo zajedničkim zalaganjem uspjeli oteti od zaborava ove tužne, još neispisane stranice novije senjske prošlosti. Znamo da nismo mogli provjeriti sva kazivanja, raščistiti neke dileme, ali bar je dio istine iskazan, ugledao je svjetlo dana.

Literatura

- Nikola ANIĆ, *Povijest Dvanaeste dalmatinske brigade*, Supetar na Braču, 1984.
- Josip ALEKSIĆ, *Moje ličke uspomene, Vila Velebita*, prosinac 1996, str. 15.
- Josip Aleksić, *Partizanke nisu drolje*, strojopis, str. 1-9, Francuska, Chambéry, od pričuvnog brigadira HV J. Aleksića, upućena autoru 25. 5. 1997.
- Milan BUKVIĆ, *Otočac i Brinje u NOB 1941.-1945.*, Otočac, 1971.
- Radule BUTOROVIĆ, *Sušak i Rijeka u NOB-u*, Rijeka, 1975.
- Vladimir ČERNAJEV, *Borba za oslobođenje Senja 1945.*, *Senjski zbornik*, 7, Senj, 1979, 251-257.
- Mile DOMAZET, *Perušić 5. 8. 1996.*, pismo strojopisom, str. 1-5, autoru priloga, pod naslovom *Povlačenje Hrvatske vojske NDH iz Gospića i drugih mjesta Like*, od 4. travnja 1945.
- Zdravko DIZDAR – Mihael SOBOLEVSKI, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, 1941.-1945.*, HIZP, Zagreb, 1999.
- Antun GIRON, *Oslobođenje Senja i okolice 1945.*, *Senjski zbornik*, 7, Senj, 1976, 245-250.
- Ante GLAVIČIĆ, *Spomen-ploče i obilježja u Senju i okolici (1880.-1996.)*. Svjedočanstva obilježnica i događaja, *Senjski zbornik*, 23, Senj, 1996, 341-376.
- Ante GLAVIČIĆ, *Mjesta pogibije i pokapanja vojnika i civila tijekom Drugoga svjetskog rata na području općine Krivi Put, kotar Senj*, *Senjski zbornik*, 26, Senj, 1999, 313-342.
- Dragutin GRGUREVIĆ, *Devetnaesta sjeverodalmatinska divizija*, Zagreb, 1964.
- Jure KARAKAŠ, *Životna drama ličke intelektualke, Tko je prof. dr. Manja Kovačević, Vila Velebita*, 29, 20. siječnja 1995.
- Milan KRANJČEVIĆ, *Kompolje*, Kompolje, 1998.
- Karel LEVIČNIK, *Oslobođenje grada Senja i okolice u aprilu 1945.*, *Senjski zbornik*, 3, Senj, 1967-68, 176-189.

- Pavao MURGIĆ, Na križnom putu nestala je moja satnija, *Vila Velebita*, 28, 23. prosinca 1994, str. 14.
- Luka PAVIČIĆ, *Kronika stradanja Hrvata južne Like*, Zagreb, 1996.
- Kazimir PRIBILOVIĆ, Jugoslavenska ratna mornarica u borbama za konačno oslobođenje Hrvatskog primorja 1945, *Senjski zbornik*, 7, Senj, 1976, 257-275.
- Mihael SOBOLEVSKI, Žrtve četničkog terora na području općine Senj u tijeku II. svjetskog rata, *Senjski zbornik*, 19, Senj, 1992, 109-116.
- Ranko ŠIMIĆ, *Gospićki spomen-zbornik*, Gospić, 1995.
- Ana TOMLJENović, Časno smo obranili hrvatski narod i domovinu, *Vila Velebita*, 52, 20. prosinca 1996., str. 14 i 15, razgovor s pukovnikom Josipom Aleksićem.

DIE STELLEN DES UMKOMMENS I DER BEGRABUNG VON DEN SOLDATEN UND DEN BUERGERN IM LAUFE DES 2. WELTKRIEGES UND DER NACHKRIEGSZEIT AUF DEM GEBIET DER ALTEN GEMEINDEN VRATNIK, KRASNO UND SVETI JURAJ VON 1941 BIS 1946 (2. TEIL)

Zusammenfassung

Der Verfasser beschreibt in diesem Artikel die militaerischen und politischen Umstaende auf dem Gebiet von Senj und Umgebung im Laufe des 2. Weltkrieges und der Nachkriegszeit. Auf Grund der bescheidenen Daten und der Literatur, und hauptsaechlich auf Grund der Erinnerungen und der Aussagen von den Teilnehmern an diesen Kriegsgeschehnissen, gibt er mehr als 65 Orte an, wo meistens Soldaten der bewaffneten Kraefte des Unabhengigen Staates Kroatiens gefallen waren oder begraben wurden. Nach den Daten auf dem Gebiet von Vratnik, Krasno und Sveti Juraj fielen auf diesem Gebiet mehr als 112 kroatische Soldaten, hauptsaechlich Likaner. Die Gesamtzahl betraegt insgesamt 168 umgebrachte Soldaten und Zivilisten. Unter diesen Leuten befinden sich auch Angehoerige der Partisanen-Einheiten, sowie Zivilisten die von diesem Gebiet stammten. Die Mehrzahl der angegebenen Leute verunglueckten zur Zeit vom 7. bis zum 15. Maerz. Unter den Getoeteten befanden sich auch Kriegsgefangene, aber sie wurden doch ermordet.

THE PLACES OF PERISH AND BURIAL OF SOLDIERS AND CIVILIANS DURING AND AFTER THE SECOND WORLD WAR (1941 TO 1946) ON THE TERRITORY OF OLD COMMUNITIES VRATNIK, KRASNO AND ST. JURAJ. (SECOND PART)

S u m m a r y

The author here deals with military and political circumstances on the territory of Senj during WWII and some time after. Based on poor archival materials and literature and for the most part on memory of the participants of those war events, the author speaks about sixty five places where mainly the soldiers of the Independent State of Croatia armed forces perished or were killed and buried. So, according to the respective pieces of information, more than 112 Croatian soldiers, mainly from Lika, lost their lives on the territory of Vratnik, Krasno and mountainous part of St. Juraj. The total number according to different locations amounts to one hundred sixty eight. Among them were also the soldiers of partisan formations and civilians from that territory. They were killed for the most part between 7-15 April 1945. Among them was a great number of prisoners of war, but they were executed as well. These, however, are not the last and definitive figures.